

T.C.
KÜTAHYA DÜMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

İslam Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi (DİMAM)

(03-04 MAYIS 2025 KÜTAHYA)

-ŞEHİR DEĞERLERİNİ TANIYOR IV- ŞAİR ŞEYHÎ SEMPOZYUMU

Bildiri Özetleri Kitabı

Şair Şeyhî Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı

Editör

Maruf Çakır

1. Baskı - Temmuz 2025 - Kütahya

Yayına Açılış Tarihi: 17.07.2025

ISBN: 978-975-7120-58-2

Dizgi- Kapak

Maruf ÇAKIR

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

Merkez-Kütahya

Web: <https://ilahiyat.dpu.edu.tr/tr> **Tel:** 0274 443 - 4702

© Her hakkı saklıdır.

Yazıların telif hakları ve yazılardan kaynaklanabilecek yasal, mali ve cezai sorumluluk yazarlara aittir.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İçindekiler

Şeyhî'nin Klasik Türk Şiiri'ndeki Yeri	3
Şeyhî'nin Gözünden: Ayna, Nazar ve Marifete Yolculuk	4
Şair Şeyhî'nin Tarikatı	5
Şâir Şeyhî'nin Mezarı Üzerine Bazı Değerlendirmeler	6
<i>Harnâme</i> 'nin Mizahi Dili ve Toplumsal Eleştirisi	7
Kıyâs-ı Nefs Ekseninde Şeyhî'nin <i>Harnâme</i> 'si	8
Şeyhî'nin <i>Harnâme</i> 'sinde Tasavvufî Unsurlar	9
İslam Sanatlarının Aktüeline Dair Şeyhî'nin <i>Harnâme</i> 'si Üzerinden Bir Tevil Denemesi	10
Şeyhî'nin Osmanlı Şiirine Tesiri: Nazire Ağları Bağlamında Bir Değerlendirme ...	11
Şair Şeyhî Divânı'nda Hz. Peygamber Teması	12
<i>Şeyhî Divânı</i> 'nda Sevgilinin Güzellik Unsurları Olarak Kullanılan Dînî Kavramlar	13
<i>Şeyhî Divânı</i> 'nın Tenkitli Neşirlerde Yer Almayan Nüshaları ve Kataloglarda	
Şeyhî'ye İsnat Edilen Divanlar Üzerine Notlar	14
Varoluşsal Bir Mücadelenin Sembolü Olarak Şeyhî'den George Orwell'a Eşek Metaforu	15
Şair Şeyhî Döneminde Dini ve Toplumsal Hayat	16
Hicvin Evrensel Dili: Şair Şeyhî ile Geoffrey Chaucer ve Jonathan Swift'in Karşılaştırmalı Bir İncelemesi	17
Şeyhî'nin Mesnevi Anlayışı	18

Şeyhî'nin 'Tevhîd'inde Negatif Teoloji	19
Şair Şeyhî'de Poetik Felsefe ve Mahiyeti	20
Bâd-ı Sabânın <i>Şeyhî Divânı</i> 'nda Tezahürü	21
Şair Şeyhî'nin Şiirinde Akıl Tasavvuru	22
Osmanlı Devletinin İlk Reisü'l-Etibbâsı Şâir Şeyhî'nin Tıbbî Dâir Eseri <i>Kenzü'l-Menâfi</i> Üzerine	23
Bir Metin Muhtevâ Değerlendirmesi	23
Şair Şeyhî Nasıl Bir Hekimdi?	24
Şeyhî'nin <i>Kenzü'l-Menâfi</i> Adlı Manzum Tıp Eserinde Sirkenin Kullanımı:	25
Osmanlı Tıbbı ile Modern Tıbbın Karşılaştırmalı Analizi	25
<i>Şeyhî Divânı</i> 'na Kaynaklık Eden Dinî İlimler	26
<i>Şeyhî Divânı</i> 'nda Halk İnanışları	27
Şeyhî <i>Divânı</i> 'nda Hz. Muhammed	28
<i>Şeyhî Divânı</i> 'nda Ayet İktibasları	29
<i>Şeyhî Divânı</i> 'nda Sanat Terimleri	30
Zâhid ve Âşık Tipleri Şahsında <i>Şeyhî Divânı</i> 'nda Tenkit ve Tebcil	31
Şeyhî'nin Gazellerinde Nasihat	32
Şeyhî <i>Divânı</i> 'nda Şahıslar	33
Şeyhî'nin Gazellerinde Şair Özne	34

Şeyhî'nin Klasik Türk Şiiri'ndeki Yeri

The Position of Shaykhî Classical Turkish Poetry

Gencay ZAVOTÇU

Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl.
gzavotcu@kocaeli.edu.tr, 0000-0003-0185-6567

Özet

16. yüzyılın bazı biyografik eserlerinde Anadolu'da klasik Türk şiirinin kuruluş devrini sona erdiren ve klasik Türk şiiri nazım şekilleriyle söylenen şiir geleneğinin ilk büyük şairi olarak anılan Şeyhî eski şairlerin öncüsü ve şairler şeyhi (Şeyhu's-şu'arâ) olarak takdim edilir. Âşık Çelebi'nin onu "Anadolu şairlerinin önde gelenlerinden ve söz ülkesinin sahiplerinden" olarak anması bu görüşü doğrular mahiyettedir. Bilgili, görgülü ve tecrübeli bir şâir olan Şeyhî Germiyan Beyliği sınırları içerisinde doğup büyümüş ve ilk eğitimini Germiyan (Kütahya, Kütahiyne)'da aldıktan sonra gençlik yıllarında İran'a gidip orada zâhirî ve bâtinî ilimlerin çeşitli dallarında eğitim görüp bilgi ve görgüsünü artırmıştır. Ömrünün ilk evresinde Germiyan Beylerinin hizmetinde bulunan şair, ömrünün geri kalan kısmında övgülerini Osmanlı sultanları I. Mehmed (Çelebi Mehmed) ve II. Murâd'a sunmuştur. 16. yüzyıl biyografisi yazarı Âşık Çelebi onun farklı bilim dallarında bilgisi olduğunu belirterek tıp ilmindeki yetenek ve yetkinliğine atıfta bulunur, biyografisi yazarı Sehî Beğ de onun erdemli bir şâir, olgun ve yetkin bir hekim olduğunu belirterek açık ve anlaşılır mahiyetteki şiirini över. Şeyhî, klasik Türk şiirinin farklı şekillerini denemiş ve bu nazım şekillerinde başarılı örnekler vermiş olsa da bir gazel ve mesnevî şairi olduğunu söylemek yanlış olmaz. 126 beyitlik *Har-nâme*'si ile Fars edebiyatındaki benzerlerinden esinlenerek yazdığı *Husrev ü Şîrin* onun mesnevîdeki yetenek ve yetkinliğini belirleyen eserlerdir. Âşık Çelebi'nin, "gazelleri mesnevîlerine göre zayıf kalmış ve mesnevîlerindeki söyleyiş kudretine erişememiştir" şeklindeki değerlendirmesinin şairin yaşadığı devir dikkate alınırca abartılı ve haksız bir değerlendirme olduğu söylenebilir. Bu bildiride şâirin şiir ve eserleri farklı cihetlerden incelenecek, Şeyhî'nin Klasik Türk şiirindeki yeri anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Klasik Türk Şiiri, Hekîm Sinan, Şeyhî, *Har-nâme*, *Husrev ü Şîrin*.

Abstract

Some 16th-century biographical works present Shaykhî as the pioneer of old Turkish poetry and the sheikh of poets (Şeyhu's-şu'arâ). He is regarded as the first great poet of the classical Turkish poetic tradition, having brought the founding period of this tradition to a close. Âşık Çelebi's description of Shaykhî as 'one of the leading poets of Anatolia and one of the masters of the realm of words' supports this view. An erudite and experienced poet, Shaykhî was born and raised within the borders of the Germiyan Principality, receiving his early education in Germiyan (modern-day Kütahya). In his youth, he travelled to Iran, where he studied various branches of exoteric and esoteric sciences, thereby broadening his knowledge and horizons. Having served the Germiyan Beys early in life, the poet spent the rest of his life praising the Ottoman sultans Mehmed I (Çelebi Mehmed) and Murad II. The 16(th)-century biographer Âşık Çelebi acknowledges his expertise in various fields of science and highlights his talent and proficiency in medicine, while the biographer Sehî Beğ praises his lucid and accessible poetry, portraying him as a virtuous poet and a skilled and competent physician. Although Shaykhî experimented with different forms of classical Turkish poetry and produced successful examples in these forms, he is best known as a gazel and masnavi poet. His 126-verse *Kharnâme* and *Khusrav u Shîrin*, inspired by similar Persian literary works, define his talent and proficiency in the masnavi form. When the period in which the poet lived is taken into account, Âşık Çelebi's assessment that 'his ghazals are weaker than his masnavis and do not reach the power of expression in his masnavis' can be seen as an exaggerated and unfair one. This paper will examine the poet's works from different perspectives and explore his place in classical Turkish poetry.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Hekîm Sinan, Shaykhî, *Kharnâme*, *Khusrav u Shîrin*.

Şeyhî'nin Gözünden: Ayna, Nazar ve Marifete Yolculuk

From the Shaykhî's Point of View: Mirror, View and Journey to Knowledge

Yusuf YILDIRIM

Prof. Dr., Bandırma Onyedİ Eylöl Üniversitesi, İlahiyat Faköltesi
yusufyildirim@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0324-3927

Özet

Germiyanoglu Beylięinin 14. yüzyıldaki meşhur şairlerinden biri olan Şeyhî (ö. 1431), aynı zamanda Osmanlı entelektüel geleneğinin çok yönlü simalarından biridir. Hekim, şair ve mutasavvıf kimliklerini bir potada eriterek ortaya koyduğu eserler, sade bir divan şairinin çok ötesinde ona entelektüel bir figür olma özelliği kazandırmıştır. Şeyhî'nin tıpta, özellikle göz hastalıkları konusunda uzman oluşu, şiirlerinde göz, nazar, görme, ayna vb. kavramlar üzerine yoğunlaşmasının arka planında hekimliği ile şairliği arasında önemli bir bağlam sunmaktadır. Onun şiir evreninde “nazar”ın basit bir bakış eyleminden çıkıp bilgiye (marifete) açılan bir kapıya dönüşmesi, dolayısıyla “görü” eyleminin duyuşal algıdan metafizik sezgiye uzanan çok katmanlı bir yapıya evrilmesi, şiirlerinde onun göz hekimliği bilgisiyle tasavvuftaki marifet anlayışını nasıl mezcettiğini göstermektedir. Bu bildiride Şeyhî'nin *Divan*'ından seçilmiş ilgili beyitler; duyuşlar, akıl, sezgi ve kalp merkezli idrak süreçleri bağlamında yorumlanacak, şiirlerindeki göz, nazar, ayna ve görme kavramları etrafında şekillenen marifet anlayışı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Mazmunlar, Nazar, Ayna, Şeyhî.

Abstract

One of the famous poets of the Germiyanoglu Principality in the 14th century, Shaykhî (d. 1431), is also one of the multifaceted figures of the Ottoman intellectual tradition. The works he produced by combining his identities as a doctor, poet and mystic have made him an intellectual figure far beyond that of a simple dīwān poet. Shaykhî's expertise in medicine, especially in ophthalmology, provides an important context between his medicine and poetry in the background of his concentration on concepts such as the eye, the view, vision, mirror, etc. in his poems. The transformation of the “view” from a simple act of looking into a door opening to knowledge (gnosis) in his poetic universe, and therefore the evolution of the act of “vision” into a multi-layered structure extending from sensory perception to metaphysical intuition, shows how he combined his knowledge of ophthalmology with his understanding of gnosis in Sufism in his poems. In this paper, the relevant couplets selected from *Shaykhî's Dīwān*, will be interpreted in the context of perception processes centered on the senses, mind, intuition and heart, and the understanding of knowledge shaped around the concepts of eye, view, mirror and vision in his poems will be examined.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Thematic Subjects, View, Mirror, Shaykhî.

Şair Şeyhî'nin Tarikatı

The Order of the Poet Shaykhî

Abdullah ÇAKIR

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bilim Dalı
e-posta: abdullah.cakir@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0646-600X

ÖZET

Kaynakların çoğuna göre gerçek adı Sinan, Yusuf Sinan ya da Yusuf Sinaneddin olan Kütahyalı Şair Şeyhî'ye, şiirdeki kabiliyeti ve Klasik Türk Divan Edebiyatının kurucularından biri sayılması dolayısıyla “şeyhu'ş-şuarâ” ünvanı verilmiştir. Hacı Bayram-ı Veli'nin halifelerinden biri olması dolayısıyla da bizzat kendisinin bunu yansıtmak amacıyla şiirlerinde “Şeyhî” mahlasını kullandığı belirtilmiştir. 1993'te Prof. Orhan Bilgin'in şair Müdamî'nin *Divançe* ve *Menâkıb-ı Emîr Buhârî* adlı eserlerine atfen yapmış olduğu bir araştırmada Şeyhî'nin, yaygın olarak bilinenin aksine Hacı Bayram Veli'den değil, Bursalı Emir Sultan'dan hilafet aldığını, ona olan mensubiyetinden dolayı Şeyhî mahlasını kullandığını ve Şeyhî Sinan olarak bilindiğini iddia etmiştir. Dolayısıyla Prof. Orhan Bilgin'in iddiasına göre de Şeyhî'nin tarikatı Bayramiyye değil Emir Sultan'ın tarikatı olan Kübreviyye olmalıdır. Şairliğinin yanı sıra mahir bir hekim ve aktar (eczâcî) da olan Şeyhî'nin tasavvufa olan bu mensubiyetini, Şeyhî mahlasını şiirinde kullanarak belirtmesine ve bu ünvanla tanınmış olmasına rağmen bir mutasavvıf oluşu; şair, hekim ve aktar oluşundan ilginç bir şekilde hep geri planda kalmıştır. Bu da hakkındaki yetersiz bilgilerden dolayı tarikatı ve yaşadığı devir hakkında farklı görüşlere kapı aralamaktadır. Halbuki yine kendisinden bahseden kaynaklar; şairin tasavvuf çevreleriyle yakın ilişkilerinin olduğunu ve bu çevrelerce kendisine hürmet gösterildiğini de aktarmaktadır. Diğer yandan şiirlerinde derin bir tasavvufî birikimin yansımaları açıkça görülen Şeyhî'nin tarikatta hilafet sahibi olmasına karşın tekke kurup irşad faaliyetinde bulunup bulunmadığı, bulunduyorsa kendisinden sonra hangi silsileden devam ettiği ya da etmediği tam olarak belli değildir. Bu tebliğde Şeyhî'nin tarikatı, tasavvufi kişiliği ve dönemin mutasavvıflarıyla ilişkileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarikat, Şair Şeyhî, Hacı Bayram-ı Veli, Bayramiyye, Kübreviyye, Emir Sultan, Şair Müdamî.

ABSTRACT

According to most sources, Shaykhî (Şeyhî), a poet from Kütahya, whose real name was Sinan, Yusuf Sinan or Yusuf Sinaneddin, was given the title of “sheikhu'ş-şuarâ” due to his talent in poetry and being considered one of the founders of Classical Turkish Dîwân Literature. Since he was one of the caliphs of Hacı Bayram-ı Veli, it is stated that he himself used the pen name “Shaykhî (Şeyhî),” in his poems in order to reflect this. In a study conducted by Prof. Orhan Bilgin in 1993 with reference to poet *Müdamî's Divançe* and *Menâkıb-ı Emîr Buhârî*, he claimed that, contrary to popular belief, Shaykhî, received caliphate not from Hacı Bayram Veli, but from Emir Sultan of Bursa, and that he used the pen name Shaykhî, and was known as Shaykhî Sinan (Şeyhî Sinan), because of his affiliation to him. Therefore, according to Prof. Orhan Bilgin's claim, Shaykhî's order (Şeyhî's tariqa) should not be Bayramiyya but Kübreviyya, the tariqa of Emir Sultan. In addition to being a poet, Shaykhî, was also a skilled physician (doctor) and herbalist (pharmacist), but despite the fact that Shaykhî (Şeyhî), indicated his affiliation with Sufism by using the pen name “Shaykhî”, in his poetry and was known with this title, his being a sufi has always remained in the background, interestingly, compared to his being a poet, physician (doctor) and herbalist. This opens the door to different views about his order and the period in which he lived, due to insufficient information about him. However, the sources that mention him also state that the poet had close relations with Sufi circles and that he was respected by these circles. On the other hand, although Shaykhî, whose poems clearly reflect a deep sufi heritage, was a caliph in the order, it is not clear whether he established a lodge and carried out guidance activities, and if he did, which lineage he continued after him or not. In this paper, Shaykhî's order (Şeyhî's tariqa), his sufi personality and his relations with the sufis of the period will be handled.

Keywords: Order (Tariqa), Poet Shaykhî, Hacı Bayram-ı Veli, Bayramiyye, Kübreviyye, Emir Sultan, Poet Müdamî.

Şâir Şeyhî'nin Mezarı Üzerine Bazı Değerlendirmeler

Some Evaluations on the Tomb of the Poet Shaykhî

Kadir GÜLER

Dr. Öğr. Üyesi, KDPÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
kadir.guler@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5450-3688

Özet

Germiyan coğrafyasının başkenti olan Kütahya, yetiştirdiği yüzü aşkın şairle Osmanlı'nın altıncı önemli şehri olarak kabul edilmektedir. Klasik şiirin merkezi olan bu kadim şehrin yetiştirdiği divan şairlerinden birisi de Şâir Şeyhî'dir. Germiyan'da medrese eğitimini tamamlayan Şeyhî, Tebriz'de tıp ve tasavvuf dersleri alır. Kütahya'ya dönerken Ankara'da Hacı Bayram Veli'ye bağlanır. Kütahya'ya döndüğünde sağlık alanında doktorluk ve eczacılık yapar, şiir ve tasavvufla ilgilenir. Uzun yıllar Germiyan ve Osmanlı sarayına hizmet eden ve döneminin önemli bir hekimi olarak tanınan Şeyhî, II. Murad döneminde vefat etmiş ve kaynaklara göre Kütahya Dumlupınar köyüne defnedilmiştir. Bugün şehrin merkezine beş kilometre uzaklıkta Şâir Şeyhî adına kayıtlı bir mezarlık bulunmaktadır. Şeyhî'nin kabri bu mezarlıkta değil köyün ortasında 1960'lı yıllarda adına yapılmış bir şadırvan türbede lahit içerisinde yer almaktadır. Bu türbe çevresinde hiçbir mezar yer almamaktadır. Bildirimizde; Şeyhî'nin türbesi, bu türbenin yapıldığı tarih, türbenin yeri ve şekli, Şeyhî'nin mezar taşı, bu taşta yer alan şiirler, mezarın yönü gibi bazı problemli konular değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Germiyan, Kütahya, Şeyhî, Türbe, Mezar Taşı.

Abstract

Kütahya, the capital of the Germiyan geography, is considered to be the sixth important city of the Ottoman Empire with more than a hundred poets it has produced. One of the dīwān poets raised in this ancient city, which was the centre of classical poetry, is the poet Shaykhî. After completing his madrasah education in Germiyan, Shaykhî took medicine and Sufizm lessons in Tabriz. On his way back to Kütahya, he became a follower of Hacı Bayram Veli in Ankara. When he returned to Kütahya, he worked as a doctor and pharmacist and was interested in poetry and Sufism. Shaykhî served the Germiyan and Ottoman palaces for many years. He was known as an important doctor of his time. He died during the reign of Murad II. According to sources, the poet was buried the village of Dumlupınar in Kütahya. Today, there is a cemetery registered in the name of Shaykhî, five kilometers from the city center. The grave of Shaykhî, is not in this cemetery, but is located in a sarcophagus in a fountain tomb built in his name in the 1960s in the middle of the village. This study will evaluate some problematic issues such as the tomb Shaykhî, the date of construction of this tomb, the location and shape of the tomb, Shaykhî's gravestone, the poems on this stone, and the direction of the grave.

Keywords: Classical Turkish Literature, Germiyan, Kütahya, Shaykhî, Tomb, Gravestone.

Harnâme'nin Mizahi Dili ve Toplumsal Eleştirisi

Kharnâme's Humour and Social Criticism

Ayşe Nur SIR DÜNDAR

Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
aysenur.sir@dpu.edu.tr, ORCID 0000-0002-3240-3539.

Özet

Hiciv (satire), toplumun aksayan yönlerini, çarpıklıklarını, kişilerin zaaflarını, kusurlarını, hatalarını kısacası hoşla gitmeyen yönlerini mizahi ve alaycı bir dille eleştiren edebî türdür. Genellikle sosyal ve siyasi içerikli olup yergi (eleştiri) unsurlarını bünyesinde barındırır. Bireylerin ve toplumun yanlışları ile eksiklerini ortaya koyar; insanları bunlar üzerinde düşünmeye sevk eder; bunların düzeltilmesine yönelik yapıcı yönde eleştirilerde bulunur. Bir edebî tür olarak Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi Türk edebiyatında da kabul görmüştür. Edebiyatımızın Şeyhî, Ruhî, Nef'î, Nabî, Bayburtlu Zihni, Ziya Paşa, Gani Müjde gibi tanınmış şairleri, hiciv aracılığıyla yaratıcı ve özgün eserler kaleme almış; toplumun aksayan yönlerini, eksiklerini şiddetle eleştirmiş, siyasi ve sosyal meselelere mizahî bir dille temas etmiş ve edebiyatta büyük bir farkındalık yaratmışlardır. Özellikle XV. yüzyılda Hekim Sinan namı diğer Germiyanlı Şeyhî, 126 beyitlik kısa bir mesnevi şeklinde yazdığı *Harnâme* adlı edebî yapıtıyla hiciv edebiyatımızın önde gelen şahsiyetlerinden biri olmuştur. Toplumsal eleştirilerin mizahi, alegorik ve alaycı bir dille yazıldığı eser, kendisinden sonra hiciv türünde yazılan pek çok yapıta da kaynaklık etmiş; işlediği tema, ele aldığı konu, kullandığı dil ve verdiği mesaj itibarıyla Türk edebiyatı tarihinde önemini daima korumuştur. Bu çalışmada, Şeyhî'nin *Harnâme*'si hiciv, mizah, hikmet ve düşünce penceresinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. İlk önce sembolik olarak kullanılan eşek ve öküz karakterlerinden hareketle eserdeki hiciv unsurları tespit edilmiş, halkın karşılaştığı sorunların mizahi bir dille nasıl anlatıldığı üzerinde durulmuş; metinden seçilen beyitlerle örneklendirilmiştir. Müteakiben bireysel zayıflıklara, dönemin ekonomik ve sınıfsal adaletsizliklerine eleştirel açıdan yaklaşmıştır. Amaç, şairin hiciv yeteneğindeki başarısını ortaya koymak; mizahi ve eleştirel üslubunun ana çizgilerini belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Hiciv, Mizah, Alegori, Germiyanlı Şeyhî, *Harnâme*.

Abstract

Satire is a literary genre that criticizes the flaws and distortions of society, people's weaknesses, flaws, mistakes, in short, the unpleasant aspects of society, in a humorous and sarcastic manner. It usually has social and political content and contains elements of satire (criticism). It reveals the mistakes and shortcomings of individuals and society; encourages people to think about them; and makes constructive criticisms aimed at correcting them. As a literary genre, it has been accepted in Turkish literature as well as in Arabic and Persian literature. Well-known poets of our literature such as Shaykhî, Ruhî, Nef'î, Nabî, Bayburtlu Zihni, Ziya Paşa, Gani Müjde have written creative and original works through satire; they have strongly criticized the faulty aspects and shortcomings of society, touched upon political and social issues with a humorous language, and created great awareness in literature. Especially in the 15th century, Hekim Sinan, also known as Germiyanlı Shaykhî, became one of the leading figures of our satirical literature with her literary work called *Kharnâme*, which she wrote in the form of a short masnavi of 126 couplets. The text, which contains social criticisms written in a humorous, allegorical and sarcastic language, has been the source of many works written in the satire genre after it; it has always maintained its importance in terms of the theme it deals with, the subject it deals with, the language it uses and the message it conveys. In this study, Shaykhî's *Kharnâme* was tried to be evaluated from the perspective of satire, humor, wisdom and thought. First, the satirical elements in the text were identified by using the symbolic characters of donkey and ox, and how the problems faced by the public were described in a humorous language was exemplified. Subsequently, individual weaknesses and the economic and class injustices of the period were approached critically. Amaç, şairin hiciv yeteneğindeki başarısını ortaya koymak; mizahi ve eleştirel üslubunun ana çizgilerini belirlemektir.

Keywords: Satire, Humour. Allegory, Germiyanlı Shaykhî, *Kharnâme*.

Kıyâs-ı Nefs Ekseninde Şeyhî'nin Harnâme'si

Shaykhî's *Kharnâme* on the Axis of Analogy to Oneself

Yılmaz ÖKSÜZ

Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Birgivi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı
yilmaz.oksuz@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3543-4186

Özet

Kıyâs-ı nefis yani "bir şeyi kendine benzetererek hüküm vermek" bir mantık hatasıdır ki, çok defa sahibini aldatır ve hüsrana uğratar. İçinde haset ve başkasına özentiyi barındıran bu tutumun geçmişi, insanlık tarihi kadar eskidir. İblis'in, kendisi için takdir edilen konumu beğenmeyerek halife Adem'e secde etmemesi ve kendini onunla kıyaslaması bunun en eski örneğidir. Edebiyatta mütekerriren işlenen konu, *Mesnevî*'de "Tavus Kuşuna Benzemek İsteyen Çakal" ve "Arap Atlarına Özenen Oduncu Eşeği" gibi hikâyelerle karşımıza çıkarken *Ezop Masalları*'nda "Aslan Postu Giyen Eşek" hikâyesiyle kendisini gösterir. Kıyâs-ı nefsin dikkate sunulduğu eserlerden biri de Germiyanlı Şeyhî'nin (öl. 832/1429 [?]) *Harnâme*'sidir. Divan edebiyatında hiciv sahasının güzide örneklerinden biri olan eser, 126 beyit hâlinde aruzun *fe'ilâtün mef'â'ilün fe'ilün* vezniyle yazılmıştır. Küçük bir mesnevî olmasına rağmen tevhid, naat, medhiye, ağaz-ı dastan ve dua bölümlerini içermektedir. Sultan II. Murad'a (öl. 855/1451) sunulan eserde, yük taşımaktan yorulan cılız bir eşeğin, besili öküzlere özenmesi ve onlara benzemeye çalışması anlatılmaktadır. Ancak toplumsal hiyerarşide en altta bulunan eşeğin bu tutumu hatalı bir kıyastır ki, batıl isterken haktan, boynuz umarken kulaktan olmuştur. Zira, toplumsal statü, nimet ve takdir gibi hususlar, yaratılış gereği olarak her varlığa farklı ölçülerde verilmiştir. Bu, hikmet ve adaletin bir yansımasıdır. Kıyasın, sahtelik ve özentinin sonucu hüsrandır. Modern çağın kimlik bunalımları ve özentî kültürü dikkate alındığında, Şeyhî'nin bu küçük eseri, bugün dahi güncelliğini koruyan evrensel bir mesaj sunmaktadır: "Her varlık, kendi yaratılışına uygun yaşadığında anlamlıdır".

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Edebiyatı, Kıyâs-ı Nefs, Germiyan, Şeyhî, *Harnâme*.

Abstract

Analogy to oneself that is, judging something by comparing it to oneself, is a logical fallacy that often deceives the one who commits it and leads to disappointment. This attitude, which contains envy and imitation of others, is as old as human history itself. One of its earliest examples is the Devil, who refused to bow to Adam, the appointed caliph, because he was dissatisfied with his own assigned position and compared himself to Adam. This subject, frequently addressed in literature, appears in the *Mathnawî* through stories like "The Jackal Who Wanted to Resemble a Peacock" and "The Donkey Who Envied the Arabian Horses". In *Aesop's Fables*, it is reflected in the tale of "The Donkey in the Lion's Skin". One of the works in which analogy to oneself is addressed is *Kharnâme* by Shaykhî of Germiyan (d. 832/1429 [?]). The work, which is one of the distinguished examples in the field of satire in *Dîwân* literature, is composed of 126 couplets written in the aruz meter *fe'ilâtun mef'â'ilun fe'ilun*. Although it is a short mathnawî, it includes sections such as praise of the oneness of God, praise of the Prophet Mohammad, panegyric, introduction to the story, and a closing prayer. In the work presented to Sultan Murad (d. 855/1451), it is told how a weak donkey, tired from carrying loads, envies the well-fed oxen and tries to become like them. However, the attitude of the donkey, who is at the very bottom of the social hierarchy, is a faulty comparison—seeking falsehood instead of truth, hoping for horns but losing even its ears. For aspects such as social status, blessings, and recognition are given to each being in different measures by nature of their creation. This is a reflection of justice and wisdom. Comparison, when rooted in imitation and falseness, ends in disappointment. Considering the identity crises and imitation culture of the modern age, Shaykhî's small work offers a universal message that remains relevant even today: "Every being is meaningful when it lives in accordance with its own creation".

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Analogy to Oneself, Germiyan, Shaykhî, *Kharnâme*.

Şeyhî'nin *Harnâme*'sinde Tasavvufî Unsurlar

Sufi Elements in Shaykhî's *Kharnâme*

Edibe BOYRAZ

Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı, Yozgat/Türkiye
edibe.boyraz@bozok.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2388-5855

Özet

Harnâme, 15. yüzyıl divan şairlerinden Şeyhî tarafından telif edilen, aynı zamanda hiciv türünün ilk örneğini temsil eden mesnevisinin adıdır. Eserde sembolik anlatım benimsenmiş olup, bir eşeğin başından geçen olaylar zinciri hikâye edilmektedir. *Harnâme*'nin edebiyat çevrelerince dilbilimsel ve daha çok teknik açıdan değerlendirilerek yalın anlatımına ve satirik üslubuna mukabil, muhtevasına dair yeterli ilgiyi göremediği ifade edilebilir. Şeyhî'nin edebiyat ve tıp alanına vukûfiyeti bilinmekle birlikte, tasavvuf alanında da tahsil gördüğü bilinmektedir. Dolayısıyla *Harnâme*'nin hiciv türünün ilk örneği ve edebi bir şaheser olmasının yanında anlatılan hikayedeki unsurlar ve konusu itibarıyla tasavvufî unsurlar barındırması bakımından da ilgi çekici bir eser olduğu görülmektedir. Eserde hikâyenin baş kahramanı eşeğin varlık aleminde kendi yerini ve hakikatini sorgulaması ile içine girdiği buhran, yaratılışına muvafık olmayan bir yaşam tarzına gıpta etmesi, ardından bir mürşid-i kâmile telmihle bilge eşeğe danışması ve yine de nefsine yenik düşerek hüsrana uğraması hem yalın ve edebî hem de son derece derûnî bir üslup ile ortaya konulmaktadır. Eserde yer alan sembolik unsurlardan eşek, öküz, bilge eşek ve tarla sahibi sembolizmi, kavramsal unsurlardan edep, melamet ve rıza kavramları, konu çerçevesinde ve tasavvufî bağlamda ele alınacaktır. Bu çalışmada *Harnâme*'de yer aldığı düşünülen tasavvufî unsurlar tespit edilerek eserin muhteviyatı tasavvufî bakımdan değerlendirilip yorumlanmaya gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Şeyhî, *Harnâme*, Mürşid-i Kâmil, Nefs.

Abstract

Kharnâme is the name of a masnavi written by Shaykhî, one of the 15th century dīwān poets, which also represents the first example of the satire genre. The work adopts a symbolic narrative and narrates the chain of events that a donkey goes through. *Kharnâme* has been evaluated linguistically and mostly technically by literary circles, and it can be stated that despite its simple expression and satirical style, it has not received sufficient attention regarding its content. Although Shaykhî's knowledge of literature and medicine is well known, it is known that he was also educated in the field of Sufism. Therefore, *Kharnâme* is not only the first example of satire and a literary masterpiece, but it is also an interesting work in terms of the elements in the story and its Sufi elements. In the work, the crisis that the donkey, the protagonist of the story, goes through by questioning its own place and truth in the realm of existence, envying a lifestyle that is not in accordance with its creation, then consulting the wise donkey with a reference to a murshid-i kamil, and still being frustrated by succumbing to its ego is revealed in a simple and literary and extremely profound style. Accordingly, despite the suggestion of the wise donkey (murshid-i kamil), the donkey's discovery of the truth about itself by accepting its mistake despite the sad situation it falls into as a result of its trial with its ego can be associated with the concept of consent (*rida*) in the Sufi context. In this study, the content of the work will be interpreted in the Sufi context by trying to include the Sufi elements in *Kharnâme* in detail. The symbolism of donkey, ox, wise donkey and field owner among the symbolic elements in the work, and the concepts of decency (*adab*), blame (*malamat*) and consent (*rida*) among the conceptual elements will be discussed within the framework of the subject and in the Sufi context. In this study, the Sufi elements thought to be included in *Kharnâme* will be identified and the content of the work will be evaluated and interpreted in terms of Sufism.

Keywords: Sufism, Shaykhî, *Kharnâme*, Murshid-i Kamil, Nafs.

İslam Sanatlarının Aktüeline Dair Şeyhî'nin Harnâme'si Üzerinden Bir Tevil Denemesi

An Interpretation Attempt About the Actuality of Islamic Arts Through Shaykhî's *Kharnâme*

Yûnus Emre ÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
yemrecelik@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8189-8048.

Özet

İslam sanatları; kâğıt, taş, ahşap ve diğer birçok unsurlar üzerindeki nakış tekniklerine göre biçimler alan fakat temelde müşterek bir membadan neşet eden sanatlar bütünüdür. Konu çerçevesi, öğrenim ve uygulama metotları, estetik ölçütleri ile kendi evrenini inşa eden bu sanatlar, İslam dininin düşünce ve yaşayışı ekseninde yüzyıllarca varlık göstermiştir. Her varlık sahasında olduğu gibi tarihi süreçte de çeşitli gelişme merhaleleri, değişim emareleri göstermiş bu sanatlar her zaman belli bir merkez etrafında bu ilerlemeyi sürdürmüş, bünyesindeki katı ölçülülük ile gayeli bir oluş halini devam ettirmiştir. Bununla birlikte modernitenin geç etkileri yanında post modernin tesirli süreci İslam sanatlarında, özellikle günümüzde kendini göstermeye başlamıştır. Bu etkilerin tarihi süreçte hususiyetle korunan ve esas teşkil eden noktalarda dahi (hat sanatındaki okunurluk ve mesaj vazifesi gibi) değişimlere yol açması hem tartışmalı hem de belli yönlerden yıkıcı olabilecek sonuçlar doğurmaktadır. İslam sanatlarında bu minvaldeki hareketlerin özsel olarak bir kimlik buhranı meydana getirdiği ve bu meydana gelişmelerin varoluşsal sorunları da tetiklediği muhakkaktır. Şeyhî'nin *Harnâme*'sinde bir eşeğin, dünyevi bir zaviyeden kendi varoluşundan üstün gördüğü bir başka varlık sahası adına vazgeçme girişiminin sonuçları anlatılırken bu hicvediş, İslam sanatlarının bugün vazgeçtiklerine dair bir teville süregidenin eleştirisi için bir mesnet oluşturmaktadır. Eşeğin dışına çıkamadığı varlık sahası bir yana kulak ve kuyruğundan da olması gibi İslam sanatlarının kaynaklarından ve estetik değerlerinden yenilik adına kopuşu, onu resim ve grafik sanatlar içinde eriyip yok olacak bir konuma sürüklemektedir. Bu çalışma, *Harnâme*'nin anlam dünyası ve remizlerini İslam sanatlarının aktüeline dair bir eleştiri biçimi olarak kullanarak İslam sanatları sahasında henüz çok geniş olmayan eleştiri literatürüne bir katkı yapmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Sanatları, Geleneksel Sanatlar, Şeyhî, *Harnâme*, Sanat Eleştirisi.

Abstract

Islamic arts are a set of arts that take forms according to embroidery techniques on paper, stone, wood and many other elements, but basically emerge from a common source. These arts, which build their own universe with their subject framework, learning and application methods, and aesthetic criteria, have existed for centuries on the axis of the thought and life of the Islamic religion. As in every field of existence, these arts, which have shown various stages of development and signs of change in the historical process, have always continued this progress around a certain center, and have maintained a state of purposeful existence with strict moderation. However, in addition to the late effects of modernity, the influential process of post-modernity has begun to manifest itself in Islamic arts, especially today. The fact that these influences lead to changes even in the points that have been particularly protected and essential in the historical process (such as the readability and message function in khatt) creates results that can be both controversial and destructive in certain aspects. It is certain that such movements in Islamic arts essentially create a crisis of identity and that developments in this direction trigger existential problems. In Shaykhî's *Harnâme*, while describing the consequences of a donkey's attempt to give up its own existence for the sake of another sphere of existence that it considers superior to its own from a worldly perspective, this satire provides a basis for criticism of the ongoing process with a commentary on what Islamic arts are giving up today. Just as the donkey loses its ears and tail, let alone the field of existence it cannot get out of, the Islamic arts' detachment from its sources and aesthetic values in the name of innovation leads it to a position where it will melt and disappear within painting and graphic arts. This study aims to make a contribution to the criticism literature in the field of Islamic arts, which is not yet very large, by using the world of meaning and symbols of *Kharnâme* as a form of criticism on the actuality of Islamic arts.

Keywords: Islamic Arts, Traditional Arts, Shaykhî, *Kharnâme*, Art Criticism.

Şeyhî'nin Osmanlı Şiirine Tesiri: Nazire Ağları Bağlamında Bir Değerlendirme

The Influence of Shaykhîon Ottoman Poetry: An Evaluation in the Context of Nazire Networks

Mehmet AKKUŞ

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
makkus2@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5374-2898

Cihat EKİZ

Arş. Gör., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ekizc@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0642-2530

Özet

I. Murad'ın saltanatı döneminde Kütahya'da dünyaya gelen Yusuf Sinan Şeyhî, 15. asrın ilk yarısında eserleriyle ün kazanmış bir şair ve hekimdir. Onun yaşadığı dönem, merkezi Kütahya olan Germiyanogulları beyliği ile Osmanlı münasebetleri açısından son derece önemli bir dönemdir. Şeyhî, bu münasebetlerin canlı bir tanığı olmasının yanında Germiyanogullarından Osmanlılara intikal eden kültür mirasının müşahhas bir temsilidir. Zira Osmanlı kültür muhiti içinde yetişmiş pek çok şair, şiir yetenekleri açısından kendisini Şeyhî ile kıyaslamış, ona yetişmek veya onu geçmekle övünmüştür. Bunun yanında çok sayıda şair, divanlarında veya başka eserlerinde ondan övgüyle söz etmişlerdir. Şairi büyük üne ulaştıran en önemli eseri, Anadolu'da konusunda yazılan ilk mesnevi olması ve kendinden sonrakilerden üstün görülmesi yönünden, *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisidir. Bu çalışmada Şeyhî'nin kaynaklık ettiği nazire ağları değerlendirilecektir. Çalışmanın amacı, nazire ağları üzerinden Şeyhî'nin Osmanlı kültür muhitindeki tesirinin izinin sürülmesidir. Bu amaçla öncelikle zeminini Şeyhî'nin şiirlerinin oluşturduğu nazire ağları tespit edilecek, nazire ağına katılan şairler yaşadıkları yüzyıllara ve şehirlere, mensubu bulundukları tarikatlara göre sınıflandırılacaktır. Nazire ağını oluşturan şiirlerdeki gelişmeler bu bağlamda incelenecektir. Böylece Şeyhî'nin tesirinin ulaştığı zaman ve coğrafya üzerine genel bir tablo ortaya çıkarılacaktır. Klasik şiirin şekil ve türleri içinde neredeyse müstakil birer yola dönüşmüş nazire ağlarını oluşturan, dönemin ve sanatkarın edebî tarzına göre az veya çok değişiklikler gösteren şiir takımlarının incelenmesi, bu şiir geleneğinin temel eğilimleri ve gelişme süreci hakkında fikir verebilir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Şeyhî, Gazel, Nazire Ağı, Metinlerarasılık.

Abstract

Shaykhî, who was born in Kütahya during the reign of Murad I, was a poet and physician who gained fame with his works in the first half of the 15th century. The period in which he lived was an extremely important one in terms of Ottoman relations with the Germiyan principality, whose centre was Kütahya. In addition to being a living witness of these relations, Shaykhî is an actual representation of the cultural heritage transferred from the Germiyans to the Ottomans. Many poets who grew up in the Ottoman cultural milieu compared themselves to Shaykhî in terms of their poetic abilities and boasted of catching up with or surpassing him. In addition, many poets praised him in their dīwāns or other works. The most important work that brought the poet to great fame is *Khusraw u Shîrîn* masnavi, as it was the first masnavi written on the subject in Anatolia and was considered superior to the later ones.

In this study, the nazire networksthat Shaykhî is the source of will be analysed. The aim of the study is to trace the influence of Shaykhî on the Ottoman cultural milieu through the networks of nazire. For this purpose, first of all, the nazire networks whose grounds are formed by Shaykhî's poems will be identified, and the poets participating in the nazire network will be classified according to the centuries and cities they lived in and the sects they belonged to. The developments in the poems forming the nazire network will be analysed in this context. Thus, a general picture of the time and geography where Shaykhî's influence reached will be revealed. The analysis of the poetry sets that form the networks of nazire which have almost turned into independent paths within the forms and genres of classical poetry, and which vary more or less according to the literary style of the period and the artist, can give an idea about the basic tendencies and development process of this poetic tradition.

Keywords: Classical Turkish Literature, Shaykhî, Ghazal, Nazire Network, Intertextuality.

Şair Şeyhî Divânı'nda Hz. Peygamber Teması

Theme of the Prophet Muhammad in the Shair Shayhî's Dīwān Poetry

Selami ERDOĞAN

Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Anabilim Dalı,
selami_erdogan@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7939-6823 STOP

Özet

Şair Şeyhî'nin eserlerinde tasavvufî vurgular, oldukça sık yapılır. Bu vurgular, onun Hz. Peygamber (sav) temasında da görülmektedir. Bu çalışmada Hz. Peygamber (sav) teması, *Şeyhî Divânı* özelinde incelenmiştir. *Divân*'daki Hz. Peygamber (sav) teması, Şeyhî'nin İslam itikad esaslarından beslendiği kadar onun yetiştiği manevi ortamdan da beslenmiştir. Bu manevi ortam Bayrâmiye tarikatının erkânında tezahür etse de kökleri, Ebû'n-Necîb Sühreverdi (v. 1168), Cüneyd-i Bağdâdî (v. 909) ve Hasan-ı Basrî (v. 728) ve Ali b. Ebû Tâlib (v. 661) silsilesiyle Hz. Peygamber'e (sav) uzanan adâb uygulamalarına işaret eder. Bu yüzden *Divân*'daki Hz. Peygamber (sav) temasını, Bayrâmiye tarikatının öğretileri çerçevesinde ele alırken, temanın dayandığı varlık zeminine göre değerlendirmeyi amaçladık. Çoğunlukla *Divân* içindeki kasidelerde karşılaştığımız bu tema; Hz. Peygamber'in (sav) güzelliği, ona duyulan hasret, müminlere şifa olması, âşıkların mürşidi olması gibi vurgular çerçevesinde şekillenir. Hz. Peygamber'e (sav) atfedilen cemâl, hüsn, lütuf, zülûf, saç ve gamze motiflerinde görülen bu vurguların dayandığı varlık nazariyesi ise Nûru Muhammediye anlayışı merkezinde teşekkül etmiştir. Varlık nûrunun söz konusu ontolojik yönünün, Bayramî ve Ekberî gelenekteki Nûru Muhammediye anlayışıyla irtibatlı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Şair Şeyhî, Hekim Sinan, *Divân*, Bayramiyye Tarikatı, Varlık nûru.

Abstract

There are intense sûfî emphasis in the works of Shaykhî. These emphases can also be seen in his theme of the Prophet Muhammad (pbuh). The theme of the Prophet Muhammad (pbuh) in the dīwān poetry constitutes the spiritual environment in which Shaykhî was raised as well as the principles of Islamic creed. Although this spiritual environment manifests itself in the principles of the Bayramiye sûfî-order, its roots point to practices of etiquette that go back to the Prophet (pbuh) through the lineage of Abu Najeb Suhrawardî (d. 1168), Junayd al-Baghdhādî (d. 909), Hasan al-Basrî (d. 728) and Ali b. Abu Tâlib (d. 661). Therefore, while considering the theme of the Prophet Muhammad (pbuh) in the dīwān within the framework of the teachings of the Bayramiye order, we aimed to evaluate the ontological ground on which the theme is based. This theme, which we mostly encounter in the odes in the Dīwān, is shaped around the beauty of the Prophet Muhammad (pbuh), the longing felt for him, him being a cure for believers, and him being the guide of lovers. The ontological theory on which these emphasis are based is seen in the motifs of beauty, goodness, grace, tresses, hair and dimples attributed to the Prophet (pbuh). The theory has been formed at the origin of the understanding of the al-Nûr al-Muhammadiyyah (the Muhammadan Light). It has been determined that the ontological aspect of the light of existence is related to the understanding of the Light of Muhammad in the Bayramiye and Akbarî tradition.

Keywords: Sufism, Poet Shaykhî, Physician Sinan, *Dīwān* poetry, Bayramiye Sûfî-order, the Light of Existence.

Şeyhî Dîvân'nda Sevgilinin Güzellik Unsurları Olarak Kullanılan Dînî Kavramlar

Religious Concepts Used as Element of the Beloved's Beauty in the *Dîwân of Shaykhî*

Aynur KURT

Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı
aynurpalabiyik@gmail.com, 0000-0002-7358-0312

Özet

Türklerin İslâmiyet'i kabulünden itibaren dînî kavramlar Türk edebiyatında derinlemesine işlenmiştir. Bu kavramların işlendiği eserler dînî muhtevâlî bir edebî sahanın teşekkülünü sağlamıştır. Bu saha içerisinde şekillenen dîvân şiirinin en önemli konusu sevgili ve şairin tahayyülünde güzelliğin en ileri mertebesi sayılan sevgilinin güzellik unsurları sayılmıştır. Bu güzellik unsurlarını ifâde etmek için şairler benzetme yoluyla ya da bir özelliğiyle ilgisi bulunan pek çok dînî durum, şahsiyet, varlık ve kavrama yer vermiştir. 15. yüzyıl dîvân şairi Şeyhî de (öl. 834/1431) sevgilinin güzellik unsurlarını ele alırken İslâm dînî içerisinde yer alan kavramları *Dîvân*'ndaki manzûmelere nakşetmiştir. Şeyhî bu manzûmeler içerisinde sevgilinin yüzünü Mushaf'a, cennete ve Hz. Yûsuf'a; dudağını Hz. Âsâ'nın can bağışlamasına; benini hacir-i esvede; boyunu sidreye, cennette bulunduğu inanılan Tûbâ ağacına, âfete, kıyâmete ve elif harfine; yanağını îmana, Kâbe ve Mushaf'a; hattını Hızır'a; sevgilinin mahallesini cennete ve secdegâha benzetmiştir. *Dîvân*'da en çok benzetme unsuruna sahip olan sevgilinin kendisidir. Sevgilide genel olarak bulunan özellikler için Hz. Yûsuf, Mesîh, peri, Rûh-ı Kuds, melek, hûrî, ve Hızır benzetmeleri kullanılmıştır. Bu çalışmada sevgilin güzellik unsurları olarak işlenen İslâmî motifler *Şeyhî Dîvân*'ndaki örnek beyitlerle birlikte ele alınarak işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Şeyhî, Dîvân Şiiri, Sevgili, Dînî Kavramlar.

Abstract

Since Turks accepted Islam, religious concepts have been proceed in Turkish literature. This has led to formation of a literary field with religious centent. The most important subject of dîwân poetry that took shape within this field was the most advanced level of beauty in poet's mind. In order to Express these elements of beauty, poets have been used many religious situations, personalities, beings and concepts through analogy. The 15th dîwân poet Shaykhî (d. 834/1431) also included the concepts in the Islamic religion in the poems in his Dîwân while discussing the elements of beauty of the beloved. In this poems, Shaykhî likened the beloved's face to the Quran, heaven and Prophet Joseph, her lips to Hz. Jesus's forgiveness of life, her mole to the al-hajar al-aswad, her neck to the sidra, The Tuba tree believed to be in heaven, disaster, the apocalypse and the letter alif, her cheek to faith, the Kaaba and the Mushaf, her feature to Hızır and beloved's neighborhood to heaven and the place of prostration. The one with most elements of comparison in the Dîwân is the beloved herself. The comparisons of Prophet Joseph, Messiah, fairy, Angel Gabriel, angel, houri and Han immortal person believed to come in the time of need were used for general characteristics found in beloved. In this study, the Islamic motifs used as the beauty elements of the beloved will be dicussed together with the sample couplets in the *Divan of Shaykhî*.

Keywords: Turkish Literature, Shaykhî, Ottoman Poetry, Beloved, Religious Concepts.

Şeyhî Dîvân'ının Tenkitli Neşirlerde Yer Almayan Nüshaları ve Kataloglarda Şeyhî'ye İsnat Edilen Divanlar Üzerine Notlar

Notes on the Manuscripts of *Shaykhî's Dîwân* Not Included in Critical Editions and the Dîwāns Attributed to Shaykhî in Catalogs

Enes İLHAN

Arş. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
enesilhan@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4452-5717

Özet

XV. yüzyıl Germiyan yöresi şairlerinden olan Şeyhî, klasik Türk şiirinin tesisinde önemli roller oynamıştır. *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Harnâme* ile mesnevi sahasındaki yetkinliğini ortaya koyan Şeyhî'nin gazel, kaside, terci-i bend ve terkeb-i bendlerden oluşan *Dîvân*'ı da diğer eserleri ölçüsünde öneme sahiptir. Kelime, tabir, hayal, mecaz ve söz sanatları bakımından hazine niteliğindeki eser üzerinde Ali Nihat Tarlan tarafından gerçekleştirilen tahlil ve sözlük çalışmaları ile İstanbul Üniversitesi bünyesinde yapılan bitirme tezleri, tenkitli neşre giden yolda ilk teşebbüsler olarak kayda geçer. Mustafa İsen ve Cemal Kurnaz hocaların beş nüsha temelinde hazırladıkları tenkitli neşir, transkripsiyonlu ve ilmi neşrin de en kısa zamanda yapılması temennisiyle yayımlanır. *Dîvân* üzerinde son tenkitli neşir çalışması Halit Biltekin tarafından doktora tezi olarak hazırlanır. Bilgisayar ve internet teknolojilerindeki gelişmeler metin tenkidine, bilhassa nüshaların tespiti ve temini noktasında tesir etmektedir. Kütüphane kataloglarının internet ortamında taranabilir vaziyette olması eserle ilgili belirlemeleri kolaylaştırmış; bazı kütüphanelerin yazmalarını, internet ortamına dijital versiyonlarıyla aktarmaları veya talep edildiğinde gönderebilmeleri eser temin işlemlerini hızlandırmıştır. Bu gelişmeler önceden tertip edilen tenkitli neşir çalışmalarının en azından yazma eser/nüsha cihetiyle tekrar gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Buradan hareketle *Şeyhî Dîvân*'ının tenkitli neşrinde yer almamış *Dîvân* nüshaları araştırılmış ve bazı sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmamızda farklı nüshaların tavsifleri ile bu nüshaların birbirleriyle olan münasebetlerine yer verilecektir. Ayrıca kataloglarda Şeyhî'ye isnat edilmiş olan kayıtlar da tespit edilerek bu kayıtlardaki divanların asıl sahiplerine dair bazı belirlemeler yapılacaktır. Böylece Şeyhî etrafında oluşan literatüre katkıda bulunulacağı gibi *Şeyhî Dîvân* tenkitli neşir süreci de bir anlamda ikame edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Edebiyatı, Metin Tenkidi, Şeyhî, Katalog, *Dîvân*, Nüsha.

Abstract

Shaykhî, a 15th-century poet from the Germiyan region, played an important role in the establishment of classical Turkish poetry. Having demonstrated his competence in the field of masnavi with *Khusrav u Shirin* and *Kharnâme*, *Shaykhî's Dîwân*, which consists of ghazals, qasida, terci-i bend and terkeb-i bend, is as important as his other works. The analysis and dictionary studies carried out by Ali Nihat Tarlan on the work, which is a treasure trove in terms of words, expressions, imagination, metaphors and figures of speech, and the graduation theses carried out at Istanbul University are recorded as role models for similar studies as well as the first attempts on the way to a critical edition. The critical edition prepared by Mustafa Isen and Cemal Kurnaz on the basis of five copies is published with the hope that a transcribed and scholarly edition will be published as soon as possible. The last critical edition of the *Dîwân* was prepared as a doctoral thesis by Halit Biltekin. The developments in computer and internet technology have an impact on textual criticism, particularly in the identification and procurement of manuscripts. The fact that library catalogs are searchable on the internet has facilitated the identification of the work; the fact that some libraries transfer their manuscripts to the internet in digital versions or send them upon request has accelerated the acquisition process. These developments make it necessary to reexamine at least the manuscript aspect of previously prepared critical editions. From this point of view, the copies of *Shaykhî's Dîwân* that were not included in the critical edition of the *Dîwân* were investigated and some results were obtained. In our study, the description of different manuscripts and their relationships with each other will be included. Thus, in addition to contributing to the literature around Shaykhî, the process of critical edition of *Shaykhî's Dîwân* will also be supported in a sense.

Keywords: Old Turkish Literature, Critical Edition, Shaykhî, Catalog, *Dîwân*, Manuscript.

Varoluşsal Bir Mücadelenin Sembolü Olarak Şeyhî'den George Orwell'a Eşek Metaforu

The Donkey Metaphor as a Symbol of Existential Struggle from Shaykhî to George Orwell

Yeşim ÇELİK

Bilim Uzmanı (Türk İslam Edebiyatı), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
yesimkose16@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7312-8764.

Melek DİKMEN

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı ABD,
melekdikmen@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8035-2097.

Özet

Geleneksel tahkiye türlerinin temel unsurlarından biri olan mesnevinin (doğu edebiyatı) çağdaş anlatı formlarından biri olan roman (batı edebiyatı) ile mukayesesi, Türk edebiyatı sahası içinde mühim bir araştırma alanına tekabül etmektedir. Buradan hareketle 15. yüzyıl Germiyanogulları Beyliği dönemi klasik Türk edebiyatı şairlerinden olan Şeyhî'nin *Hârnâme* isimli mesnevisi ile 20. yüzyıl modern İngiliz edebiyatı yazarlarından olan George Orwell'ın *Hayvan Çiftliği* isimli romanı, ortak bir zemin teşkil etmesi dolayısı ile “eşek metaforu” üzerinden karşılaştırmalı bir okumaya tabi tutulmaktadır. Bu kıyas, *Hârnâme* ile *Hayvan Çiftliği*'ni birbirine yakınlaştıran asıl hususun her iki eserde de tercih edilen sembolik dilin benzer bir mahiyette olması ve “ontolojik bir mücadeleyi” bünyesinde barındırmasından hareketle yapılmaktadır. Bu varoluşsal muhasebenin omurgasını ise -ırk, dil, din, yüzyıl, tür, şekil vb. pek çok farklı veçhesine rağmen- mevcut varlık alanının bir hikmet dairesinde olduğu, varlıkların kendi tabiatına mugayir tutum ve davranışlarının zannedilenin aksine tamiri mümkün olmayan olumsuz sonuçlar doğuracağı fikri oluşturmaktadır. Her iki eserde de eşeğin gerek istidadı olmayan bir oluş biçimine öykünmesi gerekse sadece suretin değiştiği bir tahakküme karşı verdiği isyanla şekillenen anlatılarla, insana sınırlarını ve imkanlarını bilmesi noktasında önemli dersler verilmektedir. Çalışma, bu hikâyelerin anlam dünyasına referansla insan fitratının sınırlarını ortadan kaldırmaya çalışan 21. yüzyıl akımlarına maruz kalmasının telafisi mümkün olmayan sonuçları hakkında ipuçlarını araştırmakta ve her iki eseri bu perspektifle dünden bugüne bir ikaz olarak okumayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Şeyhî, *Hârnâme*, George Orwell, *Hayvan Çiftliği*, Eşek.

Abstract

The comparison of masnavi (eastern literature), one of the basic elements of traditional narrative genres, with novel (western literature), one of the contemporary narrative forms, corresponds to an important field of research in the field of Turkish literature. From this point of view, the masnavi named *Hârnâme* by Shaykhî, one of the classical Turkish literature poets of the 15th century in the Germiyan Principality period, and the novel *Animal Farm* by George Orwell, one of the 20th century modern English literature writers, are subjected to a comparative reading through the “donkey metaphor” since they constitute a common ground. This comparison is based on the fact that the main issue that brings *Hârnâme* and *Animal Farm* closer to each other is that the symbolic language preferred in both works is similar and involves an “ontological struggle”. The backbone of this existential accounting is the idea that the field of existence - despite its many different aspects such as race, language, religion, century, species, shape, etc. - is in a circle of wisdom. - The attitudes and behaviors contrary to the nature of beings will, contrary to popular belief, lead to irreparable negative consequences. In both works, important lessons are given to human beings in terms of knowing their limits and possibilities through narratives shaped by the donkey's emulation of a way of being that it has no aptitude for and its rebellion against a domination in which only the form changes. With reference to the world of meaning of these stories, the study searches for clues about the irreparable consequences of being exposed to the 21st century trends that seek to eliminate the limits of human nature and aims to read both works from this perspective as a warning from yesterday to today.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Shaykhî, *Hârnâme*, George Orwell, *Animal Farm*, Donkey.

Şair Şeyhî Döneminde Dini ve Toplumsal Hayat

Religious and Social Life in the Era of Poet Şeyhî

Ümit AKTI

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
umitakti@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4301-1813

Özet

İslam mütefekkirleri, dini ve toplumsal olayların çözümüne dair düşüncelerini çeşitli ilim dalları içinde ele almışlardır. Farabi'nin *el-Medînetü'l-Faẓıla* ve *es-Siyasetü'l-Medeniyye*'si, Gazzâlî'nin *İhyâ'sı*, Şeyhî ve Nâbî'nin divanları bu anlamda örnek olarak zikredilebilir. Hatta tüm dinî ilimler içerisinde örtük bir din sosyolojisinin bulunduğu söylenebilir. Ancak *Mukaddime*'sinde toplum meselelerine odaklanan İbn Haldun, bu alanda istisnai bir konuma sahiptir. Erken dönem Osmanlı toplum yapısının analizi, dinin işlevinin anlaşılması açısından önemlidir. Şeyhî'nin yaşadığı dönem, en genel anlamda buhranlar çağı olarak nitelendirilebilir. XIII. yüzyıldaki Babailer isyanı, Moğol ve İlhanlı istilaları ve ardından gelen Beylikler dönemi sonrasında XV. yüzyılın ortalarından itibaren Selçuklu'dan Osmanlı'ya geçiş sürecinde en önemli tarihsel kırılma, Fetret Dönemi olmuştur. XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyıl başlarında yaşamış olan Şeyhî, hem şair hem de hekim kimliğiyle öne çıkar. Eserlerinde en dikkat çekici konulardan biri, çağdaşı sayılabilecek İbn Haldun'un yanı sıra daha sonraki kurucu ve çağdaş sosyologların da üzerinde durduğu toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik meselesidir. Şeyhî'ye göre, toplumdaki eşitsizliklerin giderilmesi ve toplumsal tabakalar arasındaki farkın daraltılabilmesi, yöneticinin sahip olması gereken niteliklerle doğrudan ilişkilidir. Örneğin, *Hüsrev ü Şîrîn* adlı eserinde din ile devletin birbirinden ayrılmaz birer ikiz olduğunu vurgulayan Şeyhî'ye göre, sadece din, devletin bekası için yeterli değildir. Yöneticinin aynı zamanda ilim, adalet, ihsan, yiğitlik, cesaret ve cömertlik gibi niteliklere de sahip olması gerekmektedir. Onun devlet adamında bulunması gereken niteliklere yaptığı vurgular dikkate alındığında, yaşadığı toplumun problemlerini determinist bir yaklaşımdan ziyade nesnel bir bakış açısıyla değerlendirdiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Toplum, Din, Osmanlı, Şeyhî.

Abstract

Islamic thinkers have addressed religious and social issues within various branches of knowledge. Al-Farabi's *al-Madina al-Fadila* (The Virtuous City) and *al-Siyasah al-Madaniyya* (Political Regime), al-Ghazali's *Ihya' Ulum al-Din* (Revival of the Religious Sciences), and the collected poems (*divāns*) of Shaykhî and Nabi can be cited as examples in this regard. In fact, it can be argued that an implicit sociology of religion exists within all religious sciences. However, Ibn Khaldun, who focused on social issues in his *Muqaddimah*, holds an exceptional position in this field.. The analysis of the early Ottoman social structure is important for understanding the function of religion. The era in which Shaykhî lived can generally be described as an age of crises. The Babai Revolt in the 13th century, the Mongol and Ilkhanid invasions, and the subsequent Beylik period were followed by the most significant historical rupture in the transition from the Seljuks to the Ottomans—the Interregnum Period (*Fetret Devri*), beginning in the mid-15th century. Shaykhî, who lived in the late 14th and early 15th centuries, stood out both as a poet and a physician. One of the most striking themes in his works is the issue of social stratification and inequality—a topic also addressed by his near-contemporary Ibn Khaldun, as well as later foundational and modern sociologists. According to Shaykhî, overcoming inequalities in society and narrowing the gap between social classes are directly related to the qualities a ruler must possess. For instance, in his work *Hüsrev ü Şîrîn*, Shaykhî emphasizes that religion and state are inseparable twins. In his view, religion alone is not sufficient for the continuity of the state. The ruler must also possess qualities such as knowledge, justice, benevolence, bravery, courage, and generosity. Given Shaykhî's emphasis on the essential qualities of a statesman, it is evident that he assessed the problems of his society not through a deterministic lens but with an objective perspective.

Keywords: Sociology of Religion, Society, Religion, Ottoman Empire, Shaykhî.

Hicvin Evrensel Dili: Şair Şeyhî ile Geoffrey Chaucer ve Jonathan Swift'in Karşılaştırmalı Bir İncelemesi

The Universal Language of Satire: A Comparative Analysis of Poet Shaykhî with Geoffrey Chaucer and Jonathan Swift

Gülten AKGÜL

Başöğretmen, T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, Kütahya/Simav Özel Eğitim Uygulama Okulu, Türkiye,
gulakgul5@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0476-6826

Özet

Toplumsal hiciv, edebiyatın güçlü bir araç olarak sosyal eleştiriye dile getirdiği bir formdur. Şeyhî'nin hiciv anlayışı, Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir ve eserlerinde alegori yoluyla derin toplumsal eleştiriler yapmıştır. Benzer şekilde, Geoffrey Chaucer ve Jonathan Swift de yaşadıkları dönemlerde toplumun aksayan yönlerini mizahî ve eleştirel bir üslupla ele almışlardır. *Harnâme* eserindeki hiciv unsurları, Chaucer'ın *Canterbury Hikâyeleri* ve Swift'in *Gulliver'in Gezileri* eserlerindeki toplumsal eleştiri ile benzerlik göstermektedir. Bu üç yazarın eserlerini karşılaştırmak, hicvin evrensel bir edebî yöntem olarak toplumsal sorunları nasıl dile getirdiğini gösterebilir. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı, Şeyhî'nin *Harnâme* adlı eserinde toplumsal hiciv unsurlarını incelemek, Chaucer'ın *Canterbury Hikâyeleri* ve Swift'in *Gulliver'in Gezileri* eserlerindeki hicivle karşılaştırmalar yapmak ve hicvin farklı kültürlerde edebî bir araç olarak nasıl kullanıldığını analiz etmektir. Çalışma, nitel ve karşılaştırmalı bir edebiyat analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Eserlerdeki hiciv, alegori, mizah ve toplumsal eleştiri unsurları analiz edilmiştir. Yazarların yaşadıkları dönemlerin toplumsal ve kültürel yapıları dikkate alınarak karşılaştırmalar yapılmıştır. Şeyhî'nin eserindeki hiciv ile Chaucer ve Swift'in eserlerindeki hiciv unsurları tematik olarak karşılaştırılmıştır. Şeyhî, *Harnâme*'de "eşek" metaforuyla sosyal adaletsizlikleri sade ve didaktik bir dille hicvederken; Chaucer, *Canterbury Hikâyeleri*'nde sosyal sınıfları; Swift ise *Gulliver'in Gezileri*'nde insan doğası ve politik yapıları hicveder. Üç yazar da alegorik hicvi tercih etmiştir. Şeyhî genel toplumu, Chaucer bireyleri, Swift evrensel insanı hedef almıştır. Sonuç olarak, Şeyhî, Chaucer ve Swift, toplumsal eleştiriye güçlü biçimde ifade etmişlerdir. Bu eserler, farklı kültürlerde hicvin benzer işlevlere sahip olduğunu göstermektedir. Şeyhî'nin *Harnâme*'si gibi eserlerin modern sosyal eleştirilerle ilişkilendirilmesi ve doğu-batı edebiyatında hicvin karşılaştırmalı çalışmaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Alegori, Geoffrey Chaucer, Hiciv, Jonathan Swift, Şeyhî.

Abstract

Social satire is a form in which literature expresses social criticism as a powerful tool. Shaykhî's understanding of satire has a prominent place in Turkish literature, and he made deep social criticisms through allegory in his works. Similarly, Geoffrey Chaucer and Jonathan Swift also addressed the problematic aspects of society in their time with a humorous and critical style. The satirical elements in *Kharnâme* are similar to the social criticism in Chaucer's *Canterbury Tales* and Swift's *Gulliver's Travels*. Comparing the works of these three writers can show how satire expresses social issues as a universal literary method. In this context, the paper aims to examine the elements of social satire in Shaykhî's *Kharnâme*, to make comparisons with the satire in Chaucer's *Canterbury Tales* and Swift's *Gulliver's Travels*, and to analyze how satire is used as a literary tool in different cultures. The study was conducted using a qualitative and comparative literary analysis method. The elements of satire, allegory, humor, and social criticism in the works were analyzed. Comparisons were made considering the social and cultural structures of the periods in which the authors lived. The satire in Shaykhî's work was compared thematically with the satirical elements in the works of Chaucer and Swift. In *Kharnâme*, Shaykhî satirizes social injustices through the metaphor of a "donkey", using a simple and didactic language. Similarly, Chaucer in *The Canterbury Tales* criticizes social classes, while Swift in *Gulliver's Travels* targets human nature and political structures. All three authors employed allegorical satire. Shaykhî focused on society at large, Chaucer on individuals, and Swift on universal humanity. These works demonstrate that satire serves similar functions across cultures. It is recommended that works like Shaykhî's *Kharnâme* be examined in relation to contemporary social criticism and through comparative Eastern-Western literary studies on satire.

Keywords: Classical Turkish Literature, Allegory, Geoffrey Chaucer, Satire, Jonathan Swift, Shaykhî.

Şeyhî'nin Mesnevi Anlayışı

Shaykhî's Understanding of Mathnawî

Nazım TAŞAN

Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı
anazimtasan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6079-2036.

Özet

Klasik Türk şiirinin öncü isimlerinden olan Kütahyalı şair Şeyhî (ö. 1429'dan sonra), *Hüsrev ü Şîrin* mesnevisi ile hem bu destanı konu alan mesnevîler arasında müstesna bir ün kazanmış hem de mesnevi telifinde kendinden sonra gelen şairleri etkilemeyi başarmıştır. Tezkirelerde ondan övgüyle bahsedilir. Latîfî, onun için; Anadolu şairleri *tarz-ı mesnevîyi ve nazm-ı rengîn-i ma'nevîyi* Şeyhî'den öğrendiler, demiştir. *Hüsrev ü Şîrin* mesnevisi, Nizâmî-i Gencevî'nin eserinin bir tercümesi olmakla beraber şair Şeyhî, ona kendi mührünü vurabilmiştir. Bunu yaparken Farsçaya hâkimiyeti ve şairlik kudretinin yanı sıra mesnevi nazım biçimiyle yazılan tahkiye merkezli eserler hakkında geliştirdiği fikirleri de ona yardımcı olmuştur. Bilindiği üzere mesnevîler kendi tertip hususiyetlerine sahiptir. Bu türden eserlerde ana hikâyeden önce gelen girizgâh manzumeleri arasında tevhid, na't, münâcât, medh-i çehâr-yâr-ı güzîn, haminin övgüsü ve sebep-i telif gibi bölümlerin yazılması bir gelenek olmuştur. Bu manzumelerin her birinin kendine mahsus gayesi ve yazılma usulü bulunur. Sebeb-i telif bölümleri, şairlerin kısmen de olsa şahsi görüşlerini paylaşabildikleri metinler olarak tebarüz eder. Şairler, eserlerini hangi şartlar altında ve ne amaçla yazdıklarını açıkladıkları bu bölümde poetik görüşlerine de yer verebilmişlerdir. Şeyhî'nin sebep-i telif metni de bu bakımdan önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu bildiri *Hüsrev ü Şîrin* mesnevisinde yer alan malumat üzerinden Şeyhî'nin mesnevi anlayışını incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, Poetika, Mesnevi, Şeyhî, *Hüsrev ü Şîrin*.

Abstract

The poet Shaykhî (d. after 1429) from Kutahya, one of the classical Turkish poetry, gained an exceptional reputation among the mathnawis with his work of *Khusrav u Shirin* and also managed to influence the poets who came after him in the composition of mathnawî. He is praised in the tazkiras. Latîfî said of him that the Anatolian poets learned the style of mathnawî and the colorful verse of spirituality from Shaykhî. Although the mathnawî of *Khusrav u Shirin* was a translation of Nizâmî-i Gencevî's work, the poet Shaykhî was able to put his own stamp on it. In doing so, his mastery of Persian and his poetic talent, as well as his ideas about narrative-centered works, helped him. As is known, mathnawis have their own organizational characteristics. In such works, it has become a tradition to write sections such as tawhid, naat, munajat, praise of the patrons and sabab-i talif among the introductory verses that come before the main story. Each of these verses has its own purpose and writing method. The sections of the sabab-i talif appear as texts in which poets can share their personal views, even if partially. In this section, where poets explain the conditions under which they wrote their works and for what purpose, they can also include their poetic views. Shaykhî's text of the sabab-i talif also contains important information in this respect. This paper aims to examine Shaykhî's understanding of the mathnawî through the information in the *Khusrav u Shirin*.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Poetica, Mathnawî, Shaykhî, *Khusrav u Shirin*.

Şeyhî'nin 'Tevhîd'inde Negatif Teoloji

Negative Theology in the "Tawhîd" of Shaykhî

Recep ALPYAĞIL

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Din Felsefesi, İlahiyat Fakültesi
recepalp@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3653-1842

Özet

Bu tebliğde, Şeyhî'nin *Divan*'ının "Tevhîd" kısmı tahlil edilecektir. Bilindiği üzere klasik Türk şiirinde tevhîdler büyük bir literatür oluşturmaktadır. Kanaatimizce bu literatürün felsefi bir önemi vardır. Zira tevhîdlerde kullanılan ıstılâhlar, büyük ölçüde felsefi bir bağlam içerisinde anlam kazanmıştır. Bu durumun en güzel örneklerinden birisi Şeyhî'nin "Tevhîd"idir. Bu tebliğde öncelikle onun "Tevhîd"inde, Tanrı'nın sıfatlarının *negatif teoloji* (*tenzîhî dil-selbî yol-muhâlefetün li'l-havâdis*) ile nasıl anlatıldığı kısaca tahlil edilecektir. [Örneğin: "Akl şem'i nice idrâk itsün envâr-ı cemâl / Çünkü yetmiş bin hicâb ardından olur muktebes", "Neyi tefekeür iderse fükûr külli figâr / Neyi tasavvur iderse ukûl cümle ikâl"]. Bunun devamında negatif teolojinin genel olarak modern felsefede ve daha da özelde din felsefesi çalışmalarında önemli bir yeri haiz olduğuna işaret edilecektir. Bilhassa Fransız felsefeci J. Derrida'nın (ö.2004) negatif teolojiye yönelttiği dekonstrüksiyoncu eleştiriye yer verilecektir. Buna göre, Tanrı hakkında kullanılan tenzîhî dil, aslında bir paradoks içermektedir. Şöyle ki her ne kadar bu dil, bir yüceltme ve aşkınlık formu içerisinde görünüyorsa da Tanrı'ya bir sınırlama getirmektedir. O'nu olmadığı şey ile tahdid etmektedir. Biz bu sunumda, söz konusu eleştirinin Şeyhî'nin "Tevhîd"i için de geçerli olup olmadığını tartışacağız. Kanaatimizce onun "Tevhîd"inde hem tenzîhî dil hem de teşbîhî dil *birlikte* kullanılmıştır. (Örneğin: *Şey cibetden Sen münezzehsin velî Sen'den dolu / Arş u ferş ü fevk u taht u sağ u sol u piş ü peş*). Hâliyle o, salt negatif teolojinin oluşturabileceği bir sınırlamayı aşmış görünmektedir. Bu *ikili* perspektif hem İslam düşüncesinin hem de bu havza içerisinde üretilen tevhîdlerin en özgün yönünü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Negatif Teoloji, Tenzîh ve Teşbih, Edebiyat ve Felsefe.

Abstract

In this presentation, I will analyze the "Tawhîd" section of Shaykhî's *Divân*. As it is known, tawhîd constitutes a large literature in classical Turkish poetry. I will suggest that this literature has philosophical importance. Because, the terminology used in tawhîd has gained its meaning largely within a philosophical context. One of the best examples of this situation is Shaykhî's "Tawhîd". In this presentation, firstly, I will discuss the negative theology (apophatic theology-via negativa-tanzîh) in "Tawhîd". [For example: "How can the candle of reason perceive the lights of God's beauty! / Because, it can perceive them only from behind seventy thousand veils.", "Whatever the minds contemplate, they are all wounded / Whatever they imagine, they are all a bond."]. In the following, it will be pointed out that negative theology has an important place in modern philosophy in general; and more specifically, in studies on the philosophy of religion. Especially, deconstructive criticism of negative theology by French Philosopher J. Derrida (d. 2004) will be mentioned. Accordingly, the tanzîhî language used in reference to God actually contains *aparadox*. Namely, although this language appears in a form of exaltation and transcendence, it also imposes a limitation on God. It limits Him with what He is not. In this presentation, we will discuss whether the criticism in question is also valid for Shaykhî's "Tawhîd". It seems to me that in his "Tawhîd", both the tanzîhî and tashbîhî language are used together. (For example: You are beyond all six directions; but the sky and the earth, the bottom and the top, the right and the left, the front and the back are all filled with You.) Naturally, he overcomes the limitation that negative theology can create. This dual perspective constitutes the most original aspect of both Islamic thought and "Tawhîd".

Keywords: Philosophy of Religion, Negative Theology, Tanzîhî and Tashbîhî Language, Literature and Philosophy.

Şair Şeyhî’de Poetik Felsefe ve Mahiyeti

Şair Shaykhî’s Poetic Philosophy and its Nature

İrfan GÖRKAŞ

Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
e-mail: gorkas08@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7134-225X

Özet

İslam felsefesinin genel olarak iki yazım geleneği vardır. Birisi nazım (poetik) geleneği, diğeri nesir (prose) geleneğidir. Poetik-felsefe geleneğinde eser verenler şairlerdir. Poetik-felsefe, genel anlamda şiirsel düşünce/me biçimine ait bir gelenektir ve o teoriye ve pratiğe ait olmak üzere iki ayrı felsefedir. İslam düşünce tarihinde ‘şiirsel düşünme biçimi’ni yahut ‘şiir biçimli düşünce/me’ geleneğini başlatan kişinin Yunus Emre olduğu kabul edilmektedir. Ona *Kutadgu Bilig*’in müellifini de eklemek gerekmektedir. Germiyanogulları beylerinden Süleyman Şah ve II. Yakup, Osmanlı Devleti hükümdarlarından ise Yıldırım Bayezid, Süleyman Çelebi, Çelebi Mehmet ve II. Murat devirlerinde yaşayan Şair Şeyhî (ö.1431), hakkında yapılan çalışmalarda, şair, hekim, sufi (Bayramî) ve filozof olarak nitelendirilmekte, felsefe (tıp ve metafizik) eğitimi Tebriz’de yaptığı belirtilmektedir. Şeyhî, hikmeti yitik, hakikate açılan kapı ve egemenliğin aleti olarak nitelemektedir. O varlık için Türkçe ve Arapça terimleri birlikte kullanmaktadır. Şair-hekim-sufi, olarak Şeyhî’nin varlık felsefesinin dört ilkesi vardır. Bari-Varlık Teâla, Akl-ı Küllî, Nefs-i Küllî ve Cirim, diğer adıyla Heyula’dır. O bu felsefesini, *Hüsrev ü Şirin*’de topluca ve *Divan*’ın’da ise yaptığı atıflarla ortaya koymaktadır. Şeyhî’nin felsefesi, üç geleneğe atıf yapan eklektik bir felsefedir. Şiirlerinde bir taraftan İslam temelli tevhit felsefesine, İbn Sînâ temelli meşşâî İlk Sebep ve Ayrık Akıllar felsefesine, diğer taraftan İhvan-ı Safa-Yeni Eflatuncu felsefe temelli dört ilkeli bariz varlık felsefesi geleneğine göndermeler bulmak mümkündür. Eseri bakımından kaynağı Gencevî’dir. Dört ilkeli gelenek çizgisi Yesevî-Gencevî, ve İbn Sînâ-İhvan-ı Safa-Yeni Platoncu çizgisidir. O nedenle bu bildiride Şeyhî’nin dört ilkeli poetik-varlık-felsefesi ve mahiyeti belirlenmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Felsefesi, Şeyhî, Dört İlkeli Hikmet, Ontoloji.

Abstract

Islamic Philosophy generally has two writing traditions. One is the poetic tradition, the other is the prose tradition. Those who wrote in the poetic-philosophical tradition are Poets. Poetic philosophy is a tradition that belongs to the form of poetic thought in general, and it is separated into two philosophies, one belonging to theory and one to practice. It is accepted that Yunus Emre is the person who started the “poetic way of thinking” or the tradition of “poetic thought” in the history of Islamic thought. It is necessary to add the author of *Kutadgu Bilig* to him. In the studies about Poet Shaykhî (d. 1431), who lived during the reigns of Suleiman Shah and Yakup II of the Germian principalities, and Yıldırım Bayezid, Suleiman Calabî, Calabî Mehmet, and Murat II of the Ottoman Empire rulers, he is described as a poet, doctor, mystic and philosopher, and it is stated that he received his education in philosophy (medicine and metaphysics) in Tabriz. He characterizes the hikmah as the lost wisdom, the door to the truth, and the instrument of sovereignty. He uses Turkish and Arabic terms together for that being. As a poet-physician and mystic Shaykhî on ontology has four principles. Bari-Varlık Almighty, Universal Reason, and Universal Soul. The fourth principle is Materia (cirim), also known as Hylé. He puts forth this philosophy in his works *Khusrav u Shirin* as a whole and with the references he makes in his *Divan*. The philosophy of the Shaykhî is an eclectic philosophy that refers to three traditions. In his poems, it is possible to find references to the monotheistic philosophy based on Islam, the peripatetic First Cause and Separate Intellects philosophy based on Ibn Sina, and the four-principled tradition of apparent existential philosophy based on the Ikhwan-i Safa and Neo-Platonic philosophy, on the other hand. The source of his work is Ganjavî. Its four-principled line is the Yassavî-Ganjavî tradition and the Ibn Sina-Ikhwan-i Safa-Neo Platonist tradition line. Therefore, in this paper, it is attempted to determine Shaykhî’s four-principled poetic-hikmah and its nature.

Keywords: Islamic Philosophy, Shaykhî, Four-Principled Hikmah, Ontology.

Bâd-ı Sabânın Şeyhî Dîvânı'nda Tezahürü

Reflection of the Morning Breeze in the *Shaykhî Dîwân*

Murat VANLI

Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
e-mail: muradvanlı@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6516-9937

Özet

Germiyan Beyliği'nin başşehri Kütahya'da Sultân I. Murâd saltanatı devrinde (1371-1376 yılları arası) doğduğu ileri sürülen Şeyhî, Germiyan'ın Türkmen soylu ileri gelen ailelerindendir. I. Murâd, Yıldırım Bâyezîd, Çelebi Süleymân, Çelebi Mehmed ve II. Murâd devirlerini idrâk eden Şeyhî, Kütahya'nın önde gelen simalarından olmuştur. Asıl adı Yusuf Sinaneddin olan Şeyhî, kendisine şöhretini kazandıran şiirlerinde bu ismi tahallüs etmiş ve bu isminden ziyade Şeyhî mahlasıyla öne çıkmıştır. Şair, hiciv edebiyatımızın ilk şaheseri niteliğindeki "*Harnâme*" isimli mesnevîsiyle temayüz etmiş ve bu eseriyle müsemma olmuştur. Türk Dîvân şiirinin temellerinin yeni yeni atıldığı bir dönemde yaşayan Şeyhî, şiirlerini diğer şairler gibi *Dîvân*'ında toplamış ve buradaki şiirlerinde de en az mesnevisinde olduğu kadar başarı göstererek akranları karşısında rûhaniyet kazanmıştır. Klasik Türk şiirinin ilk nüveleri addolunabilecek bu şiirlerinde Dîvân şiirinin âşık, maşûk, rakîb, rind, bâd-ı sabâ, zühd, riyâ, sevgiliyi cândan geçebilecek kadar çok sevme gibi temel mevzularını işlemiş, bunlar içinde âşık ve mâşuk arasında vasita olma hüviyetini haiz bâd-ı sabâ mefhumunu ise pek çok şiirinde bahis mevzuu ederek seher vaktinde kuzeydoğu tarafından serin ve latifçe esen bu bahar rüzgârının şiirimizde kazandığı manâları tebliğ yahut kazanacağı hüviyeti tayin ederek Dîvân şiirinin vazgeçilmezi olan sabah rüzgârını çeşitli yönleriyle ele almıştır. Bu tebliğde şairin bâd-ı sabâyâ dair görüşleri, bâd-ı sabâyâ müteallik unsurlar çerçevesinde ele alınacak ve bâd-ı sabânın *Dîvân*'da hangi suretlerde teşhis edildiği tespit ve tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, Şeyhî, Dîvân, Bâd-ı Sabâ. Âşık.

Abstract

It is claimed that Shaykhî was born in Kutahya, the capital of the Germiyan Principality, during the reign of Sultan Murâd I (between 1371-1376), and he was from a prominent Turkmen family of Germiyan. Having witnessed the reigns of Murad I, Yıldırım Bâyezîd, Çelebi Süleymân, Çelebi Mehmed and Murâd II, Shaykhî became one of the leading figures of Kutahya. Shaykhî, whose real name was Yusuf Sinaneddin, used this name in the poems that brought him fame and came to the fore with the pen name Shaykhî rather than this name. The poet became known for his mathnawi called "*Kharnâme*", which is the first masterpiece of our satirical literature, and he became known for this work. Living in a period when the foundations of Turkish Dîwân poetry were just being laid, Shaykhî collected his poems in his *Dîwân*, like other poets, and gained priority over his peers by showing at least as much success in his poems here as in his mesnevi. In these poems, which can be considered as the first nuclei of classical Turkish poetry, he dealt with the basic subjects of Dîwân poetry such as lover, beloved, rival, rind, bad-i saba, asceticism, hypocrisy, loving the beloved so much that one can surpass one's soul, and among these, he mentioned the concept of bad-i saba, which has the identity of being an intermediary between the lover and the beloved, in many of his poems. He conveyed the meanings that this spring wind, which blows coolly and gently from the northeast at dawn, has gained in our poetry or determined the identity it will gain, and dealt with the morning wind, which is indispensable to Dîwân poetry, from various aspects. In this paper, the poet's views on bad-ı saba will be discussed within the framework of the elements related to bad-ı saba, and the forms in which bad-ı saba is identified in the *Dîwân* will be determined and analyzed.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Shaykhî, Dîwân, Morning Breeze, Lover.

Şair Şeyhî'nin Şiirinde Akıl Tasavvuru

Conception of 'Aql in Shaykhî's Poems

Muhammet ATEŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi ABD
muhammet.ates@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0360-7636

Özet

Felsefe ve mantık eğitimi almış olduğu bilinen Şeyhî, akli hem ontolojik hem de mantıksal anlamıyla birçok dizesinde kullanmaktadır. Şiirlerinde aklın bu her iki yönünü de açıklayan diğer kavramlara da yer vermektedir. Şeyhî, akli ve semantik ağı içinde bulunan kavramları kullanırken onları şiirsel bir güzelleme veya edebi bir sanat dolayısıyla anlam değişimine uğratmamakta, bilakis ait oldukları bilim içinde terimleştirildikleri açık seçik ve sınırları belirgin manalarıyla kullanmaktadır. Bu husus onun akıl tasavvurunu tayin etmede ve bu konuda nispeten bazı kesin belirlemeler yapmakta kolaylık sağlamaktadır. Bu çalışmada Şeyhî'nin nasıl bir akıl tasavvuruna sahip olduğu, şiirlerinin analitik ve bağlamsal okuması yapılarak tespit etmek, İslam düşünce geleneği içinde iki farklı tasavvur olarak bulunan burhân akli ile irfân aklından hangisini savunduğunu belirlemek ve akla yönelik eleştirilerini değerlendirmek hedeflenmiştir. Şeyhî ontolojik anlamdaki ayırık akılların ve burhan mantığına göre inşalar yapan mantıksal aklın, önemli metafizik meselelerde vahiyle inşa olan ve miraç hadisesi sayesinde hakikate ulaşma hususunda eşsiz bir imtiyaz kesbeden Hz. Peygamberin akli karşısında düşük bir mertebede kaldıklarını savunmaktadır. Bu da onun burhân aklını eleştiren Ekberî gelenek tarafından inşa edilmiş olan irfân aklına göre düşünüp bilgi üretmeyi doğru bulduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Felsefesi, Mantık, Şiir, Akıl, Burhân, İrfân, Şair Şeyhî

Abstract

Shaykhî, who is known to have studied philosophy and logic, uses 'aql both in its ontological and logical sense in many of his verses. In his poems, he also includes other concepts that explain both of these aspects of 'aql. While using the 'aql and the concepts in its semantic network, Shaykhî does not change their meaning through poetic embellishment or literary art, but rather uses them with the clear and distinct meanings in which they are termed in the science to which they belong. This determines his conception of 'aql and makes it easier to make some relatively precise determinations on this subject. This study aims to determine what kind of 'aql Shaykhî's conception of 'aql is by analytical and contextual reading of his poems, to determine which of the two different conceptions of intellect, the 'aql of burhân and the 'aql of irfân, he defends, and to evaluate his criticisms of 'aql. Shaykhî argues that the ontologically distinct 'ukûl and the logical 'aql, which constructs according to the logic of burhân, are inferior to the intellect of the Prophet, who was constructed by revelation in important metaphysical issues and gained a unique privilege in reaching the truth through the miraculous event. This reveals that he finds it right to think and produce knowledge according to the 'aql of burhân constructed by the Akbarî tradition, which criticises the 'aql of burhân. **Keywords:** Islamic Philosophy, Logic, Poetry, Mind, Demonstration, Wisdom, Shaikhî.

Osmanlı Devletinin İlk Reisü'l-Etıbbâsı Şâir Şeyhî'nin Tıbbâ Dâir Eseri *Kenzü'l-Menâfi* Üzerine Bir Metin Muhtevâ Değerlendirmesi

The First chief physician of the Ottoman State Şâir Şeyhî's work on medicine '*Kenzü'l-Menâfi*' a Textual and Content Evaluation

Ali ÇELİK

Prof. Dr., Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Emekli)
dracalik@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-5337-1900

Özet

Kütahya ili tarihî ve kültürel zenginlikleriyle ülkemizin güzîde şehirlerinden birisi hatta önde gelenleri arasındadır. Şehir bir dönem Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi olmuş, sahip olduğu medreseler ve diğer ilmî müesseselerle gerek tefsir, fıkıh, kelam, Arap edebiyatı, tasavvuf gibi dinî ilimlerde, gerekse tıp, felsefe, edebiyât, astronomi gibi ilim dallarında değerli ilim adamları yetiştirmek suretiyle ilim ve kültür hayatımızda etkin yerini muhafaza etmiştir. Şehirde bulunan Yazma Eserler kütüphanesi bu ilim dallarına âit kıymetli eserlerle doludur. Nitekim, divan edebiyatı'mızın seçkin şahsiyetlerinden olan Şeyhî mahlaslı Yusuf Sinan da Kütahyalıdır. İlk eğitimine memleketi Kütahya'da başlayıp Ahmed Dâî (öl.1421'den sonra) ve diğer meşhurlardan ders gören Şeyhî, tahsilini ilerletmek üzere İran'a gitmiştir. Kelâm ilminin önde gelen âlimlerinden Seyyid Şerf Cürcânî (1340-1413) gibi sınıf arkadaşlarıyla tasavvuf, felsefe, tıp ve diğer ilimleri öğrenirken, büyük mutasavvıflarla da temasa geçmiştir. Tasavvufi etkilerle İran'dan dönerken Ankara'ya uğrayıp, Hacı Bayram Velî'ye (ö. 833/1430) intisap etmiş, Şeyhî mahlasını alarak geldiği memleketinde/Kütahya'da hem eczahâne, muayenehâne işlevi gören attar dükkanı açmış hem de hekimlik mesleğini icrâya başlamıştır. Göz hastalığı çektiği için, özellikle göz hastalıklarında uzmanlaşan şâir, kısa zamanda Hekim Sinan olarak şöhret bulmuş ve Germiyan beyi II. Yakub'un özel doktorluğuyla muhâsipliğine getirilmiştir. Şeyhî'nin Bursa'da Yıldırım Dârüşşifâ'sında hekimlik ettiği söylenir. Münecim başı Ahmed Dede ve Mehmed Süreyya, Şeyhî'yi Osmanlı Devleti'nin ilk "reisü'l-etıbbâ"sı olarak göstermektedirler. Şeyhî, daha çok şâirliğiyle öne çıkmış olup tıbbî yönü ve tabipliği pek bilinmemektedir. Şeyhî'ye izâfe edilen tıbbâ dâir "*Kenzü'l-Menâfi*" ya da "*Nazmu't- Tebâî*" isimli eseri "*Koruyucu bekimlik*" bilgilerini içermesi açısından önemli bir eserdir. Biz bu bildirimizde "*Kenzü'l-Menâfi*" üzerinde bir metin ve muhtevâ değerlendirmesinde bulunacağız.

Anahtar kelimeler: Hadis, Şâir Şeyhî, Reisü'l-Etıbbâ, Osmanlı Devleti, *Kenzü'l-Menâfi*.

Abstract

Kutahya, with its historical and cultural richness, is one of the most beautiful cities in our country, even one of the leading ones. The city was the centre of the Anatolian Beylerbeydom for a period, and with its madrasas and other scientific institutions, it has maintained its active place in our scientific and cultural life by educating valuable scholars in religious sciences such as tafsir, fiqh, theology, Arabic literature and Sufism, as well as in branches of science such as medicine, philosophy, literature and astronomy. The library of manuscripts in the city is full of valuable works in these disciplines. As a matter of fact, Yusuf Sinan with the pseudonym Shaykhî, one of the distinguished figures of our Dîwân Literature, is also from Kutahya. Having started his early education in his hometown Kutahya and having learnt from Ahmad Dâî (d. after 1421) and other famous scholars, Shaykhî went to Iran to further his education. While learning mysticism, philosophy, medicine and other sciences with classmates such as Seyhyid Şerif Cürcânî (d. 1340-1413), one of the leading scholars of theology, he also came into contact with great Sufis. On his way back from Iran, he stopped in Ankara and became a devotee of Hacı Bayram Velî (d. 833/1430), took the pseudonym Shaykhî and opened an attar shop in his hometown of Kutahya, which functioned as an apothecary and a doctor's office, and started to practise medicine. Since he suffered from eye diseases, the poet, who specialised especially in eye diseases, soon became famous as Hekim Sinan and was appointed as the private doctor and accountant of Yakub II, the ruler of Germiyan. It is said that Shaykhî worked as a physician in Yıldırım Dârüşşifâ in Bursa. Head of Munecim Ahmed Dede and Mehmed Süreyya show Shaykhî as the first chief physician of the Ottoman Empire. Shaykhî was more prominent with his poetry and his medical aspect and medicine are not well known. *Kenzü'l-Menâfi* or *Nazmu't- Tebâî*, a work on medicine attributed to Shaykhî, is an important work in terms of containing information on "preventive medicine". In this paper, we will make a text and content evaluation on *Kenzü'l-Menâfi*.

Keywords: Hadith, Shaykhî, Chief Physician, Ottoman State, *Kenzü'l-Menâfi*.

Şair Şeyhî Nasıl Bir Hekimdi?

What Kind of a Doctor was the Poet Shaykhî?

Nuriye DEĞİRMEN

Doç. Dr., Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı.
nuriye.degirmen@ksbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7278-978X

Özet

Germiyanogulları Beyliği sürecinde Kütahya’da Sultan I. Murad zamanında doğan Şeyhî’nin diğer ismi; Hekim Sinan’dır. Kütahya’da Ahmedî’nin yanında yetişmiş, İran’da tıp eğitimi almış, döndüğünde göz hekimliği yapmıştır. II. Yâkub Bey’in ve Süleyman Çelebi’nin yanında tabiplik yapmıştır. Çelebi Sultan Mehmed’in göz hastalığını tedavi edilişle meşhur olmuştur. Osmanlı’nın ilk Reîs-i Etıbbâ’sı olduğu bilgisi mevcuttur ancak görevi kabul etmesiyle bu bilgi kabul görmemektedir. Muhtemelen Kütahya’da vefat ettiği söylenmektedir. Ölüm tarihi bilinmemektedir. Eserleri; Divan, *Hüsrev-ü Şîrin* ve *Harnâme*’dir. Şeyhî’nin hekimliği; padişahın kendisine verdiği makama, yüksek ücrete rağmen kabul etmeyip, mütevazî hayatı tercih etmesi, köyünden bir kısım arsa verilmesini mecburen kabul etmesi üzerine geri döndüğünde köylülerin onun değerini bilmemesi ve öfkelerine rağmen onlara sadece divan şiiri ile hicivli *Harnâme*’yi yazması, cezalandırmayla karşılık vermemesi, göz hekimi olmasına karşın kendi gözlerinin iyi görmemesiyle alay eden ve “al bu akçeyle kendinin tedavi et” diyen hastasını; kendiyile barışık haliyle gülerken hep anlatması, örnek sakince iletişim kurma ahlaki tutumunda bulunması, padişaha tanı koyarken, hastalık sebeplerinin sadece bedeni değil psikolojik sebeplerden olduğunu görmesi, beden ruh bütünlüğünü savunması, yurt dışına gidip ilim öğrenmesiyle örnek olması, ücretsiz muayeneleriyle parayı değil insanlara faydalı olmayı tercih etmesi, kelamla kendini anlatmak değil haliyle insanlığı aşılması, kimseden yarımsız güzel bir ölümü karşılayışıyla, sarayın sırlarını gizlemesi, birey özerkliğini önemsemesi, mevsime uygun giyinme, hastalığa göre diyet, zararlı hareketlerden uzak durma tavsiyeleriyle koruyucu sağlığı önceleyişi, her kesimi tedavi edilişi yaklaşımlarıyla örnek bir şahsiyet olarak açıklanabilir.

Anahtar Kelimeler: Deontoloji ve Tıp Tarihi, Hekim Sinan, Hekimlik Yaklaşımı

Abstract

Shaykhî was born in Kütahya during the Germiyan Principality, during the reign of Sultan Murad I. The other name of Shaykhî is Doctor Sinan. Shaykhî received

his primary education in Kütahya from Ahmedî. He studied medicine in Iran. When he returned to his country, he practiced ophthalmology. He worked as a physician alongside Yakub II. and Süleyman Çelebi. He became famous for his treatment of Çelebi Sultan Mehmed's eye disease. It is known that he was the first Reîs-i Etıbbâ of the Ottoman Empire. However, this information is not accepted because he did not accept the task. It is said that he probably died in Kütahya. His death date is unknown. His works is *Dîvân*, *Khusrav u Şîrin* and *Kharnâme*. Shaykhî can be explained as an exemplary figure. When his medical profession was investigated it was noted that he did not accept the position and high salary given to him by the sultan, and preferred to live a modest life; he was forced to accept the granting of some land from his village; when he returned to his village, the villagers did not appreciate him and became angry and despite this negative situation, he only wrote them dîwân poetry the satirical *Kharnâme* and did not respond with punishment; although he is an ophthalmologist, he responded to his patients who made fun of his poor vision by saying "take this coin and treat yourself" while laughing and being at peace with himself; he had an exemplary moral attitude of communicating calmly; while diagnosing the sultan, he saw that the causes of his illness were not only physical but also psychological; he defended physical and spiritual integrity; went abroad and learned science; chose to help people by examining his patients for free; showed his humanity rather than express himself through words; met his death peacefully without receiving help from anyone. kept the secrets of the palace; concerned for the individual autonomy of his patients; prioritized preventive health practices with his advice on dressing seasonally, dieting according to the disease, and avoiding harmful activities. He can be described as an exemplary personality with his approach to treating all segments of society.

Keywords: Deontology and History of Medicine, Doctor Sinan, Doctor’s Approach.

Şeyhî'nin Kenzü'l-Menâfi Adlı Manzum Tıp Eserinde Sirkenin Kullanımı: Osmanlı Tıbbı ile Modern Tıbbın Karşılaştırmalı Analizi

The Use of Vinegar in Shaykhî's Verse Medical Work *Kenzu'l-Menâfi*: a Comparative Analysis of Ottoman and Modern Medicine

Süleyman Nuri YAĞCI

Sait Ramazan GÜLBAY

Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı
ABD / Celal Bayar Üniversitesi Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bölümü
suleymannuri.yagci@erdogan.edu.tr, ORCID:000-000-000-2000-12-1495-744X

Uzm. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi İmmünoloji Bölümü/Karaman Halk Sağlığı
Laboratuvarı
srgulbay@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6531-886X

Özet

Şeyhî, klasik Osmanlı edebiyatının önemli isimlerinden biri olmanın yanı sıra, dönemin tıp anlayışına dair önemli eserler vermiş bir hekimdir. Onun 16. yüzyılda kaleme aldığı *Kenzü'l-Menâfi*, Osmanlı tıbbının halk hekimliğiyle bütünleştiği ve manzum formda yazılmış nadir tıp eserlerinden biridir. Bu yönüyle eser, yalnızca tıbbi içerik sunmakla kalmayıp, aynı zamanda edebî değer taşıyan bir metin olarak da dikkat çeker. Bu çalışmada, eserde sirke ile ilgili verilen şiirsel formdaki bilgilerin modern tıp perspektifinden değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Osmanlı tıbbında sirke iştah açıcı, sindirimi düzenleyici, vücut ısısını dengeleyici ve bazı durumlarda şifalı bir madde olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, beyin sağlığı üzerindeki etkileri ve sıcak-soğuk mizaç dengesi açısından kullanımı da vurgulanmaktadır. Modern tıp ise sirkenin sindirim, metabolizma ve antioksidan etkilerini kabul etmekle birlikte, aşırı tüketiminin potansiyel zararlarına dikkat çekmektedir. Bu bildiride, *Kenzü'l-Menâfi*'de sirkeye atfedilen özellikler ile günümüz bilimsel verileri karşılaştırılarak örtüşen ve çelişen noktalar ortaya konulacaktır. Ayrıca, eserin manzum yapısının Osmanlı tıp geleneği içindeki yeri ve edebî değeri de değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tıp, Türk İslam Edebiyatı, Geleneksel Tıp, Şeyhî, *Kenzü'l-Menâfi*, Sirke.

Abstract

Shaykhî is a prominent figure in classical Ottoman literature who also practiced medicine. His contributions to medical understanding during his era are significant. His *Kenzu'l-Menâfi*, composed in the 16th century, stands out as a rare medical work in verse form that seamlessly integrates Ottoman medicine with folk healing practices. This integration of medical and folk healing practices positions the work as notable not only for its medical content but also for its literary value. The objective of this study is to evaluate the poetic descriptions of vinegar in the work from the perspective of modern medicine. Ottoman medicine characterized vinegar as an appetite stimulant, a digestive regulator, a body temperature balancer, and, in certain instances, a healing substance. It also highlighted its effects on brain health and its role in balancing the hot-cold temperament system. While modern medicine acknowledges vinegar's benefits for digestion, metabolism, and its antioxidant properties, it also issues warnings against potential harms associated with excessive consumption. This paper aims to systematically compare the attributes ascribed to vinegar in *Kenzu'l-Menâfi* with contemporary scientific knowledge, highlighting both convergences and contradictions. Additionally, the significance of the work's verse form within the Ottoman medical tradition and its literary value will be examined.

Keywords: Medicine, Turkish Islamic Literature, Traditional Medicine, Shaykhî, *Kenzu'l-Menâfi*, Vinegar.

Şeyhî Dîvân'na Kaynaklık Eden Dinî İlimler

Religious Sciences That Became the Source of the *Shaykhî's Dîwân*

Osman AKGÜNDÜZ

Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı
osman.a@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0786-5595

Özet

Başlıca ilim ve fikir kaynağı Kur'ân ve Sünnet olan klasik Türk edebiyatı, İslâm'ın oluşturduğu telakkiler, kavramlar ve bilgilerden yararlanarak gelişmiştir. İslâm medeniyeti havzasında gelişen ilimler, edebî eserlerin muhtevasına tesir etmiş; dinî ilimlere ait konular, kavram ve terimler, edebî metinlere doğrudan veya dolaylı olarak intikal etmiştir. Bu edebiyatın XV. yüzyıldaki kurucu şahsiyetlerinden biri olan Şeyhî, eğitimine memleketi Kütahya'da başlamış, divan şairi Ahmedî ve devrinin âlimlerinden ders almıştır. Tahsilini ilerletmek için gittiği İran'da edebiyat, tasavvuf ve tıp alanında öğrenim görmüş, meşhur İslâm âlimi Seyyid Şerif el-Cürcânî ile ders arkadaşlığı yapmıştır. Mahir bir göz hekimi olarak yetişmesinin yanında İslâmî ilimlere de vâkıf olan Şeyhî, bu birikimini divanına yansıtmış, bilhassa kelâm, fıkıh, akaid ve tefsir ilminin konularına ve ıstılahlarına şürrlerinde yer vermiştir. Şeyhî, özellikle kasidelerinde kelâm ilminin temel konularından Allah'ın sıfatları mevzuuna değinmiş, zâtî ve subûtî sıfatları açıklayıcı mahiyette mısralar nazmetmiştir. Fıkıh ilminin yansıması olarak namaz, oruç, hac ve zekat ibadetiyle ilgili mısraların yanı sıra farz, vacip, sünnet, helal, haram gibi fikhî terimler de divanda yer almıştır. Akaid ilminden kader ve ecel konularına temas ederek yararlanan Şeyhî, tefsir ilmine ait âyet ve sûre kavramlarını kullanmış, Kur'ân âyetlerinin birbirini tefsir etmesi ilkesine ve nesh konusuna da mısralarında işaret etmiştir. Edebî metinlerin muhteva kaynakları arasında mühim bir yeri bulunan dinî ilimlerin *Şeyhî Dîvân'na* yansımalarını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında kelâm, fıkıh, akaid ve tefsir ilimleriyle irtibatlı manzumeler tespit ve tasnif edilerek açıklanmış, böylece dinî ilimlerin *Şeyhî Dîvân'na* kaynaklık ettiği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Şeyhî, Dinî İlimler, Kelâm, Fıkıh.

Abstract

Classical Turkish literature, whose main source of knowledge and ideas is the Qur'an and Sunnah, has developed by making use of the ideas, concepts and knowledge created by Islam. The sciences developed in the basin of Islamic civilisation influenced the content of literary works; subjects, concepts and terms belonging to religious sciences were directly or indirectly transferred to literary texts. Shaykhî, one of the founding figures of this literature in the XVth century, started his education in his hometown Kütahya and took lessons from the dîwân poet Ahmadî and the scholars of his time. In Iran, where he travelled to further his education, he studied literature, mysticism and medicine, and was a classmate of the famous Islamic scholar Sayyid Sharif al-Jurjânî. Shaykhî, who was trained as an ophthalmologist as well as being well-versed in Islamic sciences, reflected this knowledge in his dîwân and especially included the subjects and terms of kalam, fiqh, aqaid and tafsir in his poems. Especially in his qasida, Shaykhî touched upon the subject of the attributes of Allah, one of the basic subjects of theology, and composed verses explaining the intrinsic (dhati) and positive (subuti) attributes. As a reflection of the science of fiqh, verses on prayer, fasting, pilgrimage and zakat, as well as fiqh terms such as fard, wajib, sunnah, halal and haram were also included in the dîwân. Shaykhî, who made use of the science of aqaid by touching on the subjects of fate and death, used the concepts of verse and sûrah belonging to the science of tafsir, and pointed to the principle that the verses of the Qur'an interpret each other and the issue of nesh in his verses. Within the scope of this study, which aims to determine the reflections of religious sciences, which have an important place among the content sources of literary texts, on *Shaykhî's Dîwân*, the verses related to the sciences of kalam, fiqh, aqaid and tafsir have been identified, classified and explained, and thus the source of religious sciences to *Shaykhî's Dîwân* has been revealed.

Keywords: Classical Turkish Literature, Shaykhî, Religious Sciences, Kalam, Fiqh.

Şeyhî Divan'nda Halk İnanışları

Folk Beliefs in *Shaykhî's Divân*

Mehmet Mustafa ERKAL

Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
mferkal40@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1636-2463

Özet

Toplum yaşamını derinden etkileyen, yaşam biçimini şekillendiren ve kuşatan önemli etkenlerden biri, halk inanışlarıdır. Halk inanışları, dinî ve toplumsal bünyeyi oluşturan tamamlayıcı unsurlarındandır. İnsanlık tarihinin her döneminde sanat; inançlar, inanışlar, kültürel eğilimler etrafında şekillenmiştir. Sanat ve dinler tarihi ilişkisi, ortaya çıktıkları günden beri birbirinden beslenerek yekdiğerine sınırsız bir düşünsel alan açan bir biçim sergilemektedir. Toplumun estetik yargılarına ilişkin eğilimlerini belirleyen en önemli unsurlardan biri inanışlardır. Hâl böyleyken sanatın herhangi bir şubesinin dinî etkiden vareste bulunması düşünülemez. Klasik sanatların tüm sanat kolları üzerinde yönlendirici etkisi bulunan şubesi edebiyattır. Şairler, ilhamını içinde yaşadığı toplumun inanışlarından almaktadır. Bu bağlamda halk inanışları, Klasik Türk edebiyatının önemli kaynakları arasındadır. Klasik dönemde Türk şairi toplumdaki bir fert ve mensubu bulunduğu halkla birlikte bir inanır olarak bu inanış biçimlerini her önden şiirine yansıtır ve onları sanatının bir parçası hâline getirir. Klasik Türk edebiyatı verileri içinde halk inanışlarının analizi, klasik edebiyatımızın toplumsal hayatla ilişkisini ve şairlerin toplumun meseleleriyle olan bağını net bir şekilde ortaya çıkarabilir. Bu bildiride Osmanlı şiir geleneğinin temellerini atmış şairlerden Kütahyalı Şeyhî'nin divanındaki halk inanışlarına dair terimler bağlamsal olarak analiz edilecektir. Böylece Şeyhî'nin şahsında divan şairlerinin toplum inanışı ve yaşayışına olan ilgileri ve tecrübeleri değerlendirilerek halk inanışlarının sanat üzerindeki düşünsel ve yapısal etkisi ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Halk İnanışları, Klasik Türk Edebiyatı, Şeyhî, Divan.

Abstract

One of the significant factors that deeply influence social life, shape lifestyles, and encompass communities is folk beliefs. Folk beliefs are among the complementary elements that form religious and social structures. Throughout human history, art has been shaped by beliefs, faiths, and cultural tendencies. The relationship between art and the history of religions has exhibited a reciprocal nature since their inception, nourishing each other and creating an unlimited intellectual space. Beliefs are one of the most crucial elements in determining a society's aesthetic tendencies. Given this, it is inconceivable for any branch of art to be devoid of religious influence. Among the classical arts, literature is the branch that has the most direct impact on all artistic disciplines. Poets derive inspiration from the beliefs of the society they live in. In this context, folk beliefs are among the significant sources of Classical Turkish literature. During the classical period, Turkish poets, as members of their communities and believers within their societies, reflected these belief systems in their poetry from every perspective, making them an integral part of their art. The analysis of folk beliefs within Classical Turkish literary works can clearly reveal the relationship between classical literature and social life, as well as poets' connections to societal issues. This paper will contextually analyze the terms related to folk beliefs in the dīwān of Kutahyalı Shaykhī, one of the poets who laid the foundations of the Ottoman poetic tradition. In doing so, it will assess the interests and experiences of dīwān poets regarding societal beliefs and lifestyles, as exemplified by Shaykhī.

Keywords: History of Religions, Folk Beliefs, Classical Turkish Literature, Shaykhī, Dīwān.

Şeyhî Dîvânı'nda Hz. Muhammed

The Prophet Muhammad in *Şeyhî's Dîvân*

Mehmet Emin YAĞCI

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları, Kütahya, Türkiye
Assistant Professor, Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Theoloji, Department of Islamic History, Kütahya, Türkiye
emin.yagci@dpu.edu.tr, 0000-0001-6082-822X

Özet

Klasik Türk edebiyatı ile tekke şiiri geleneğinde Hz. Muhammed'e (s.a.v.) duyulan derin sevgi ve bağlılık, estetik söyleyiş biçimleriyle dile getirilmiş ve güçlü bir edebî zemin oluşturmuştur. Şairler, Hz. Peygamber'i yalnızca övmekle yetinmemiş; onu yüksek ahlâkı, insanlığa getirdiği rahmet mesajı, ümmetine duyduğu şefkat ve örnek kişiliğiyle ideal bir model olarak sunmuşlardır. Bu anlayış, zamanla na't, mevlid, mi'râcnâme ve hilye gibi türlerde şekillenerek hem bireysel bir iman tezahürü hem de kolektif bir edebî miras hâline gelmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yüceliğini şiir yoluyla anlatmak, şairler için hem sanatsal bir ifade hem de manevi bir sorumluluk olarak görülmüştür. XV. yüzyılın önemli divan şairlerinden Şeyhî, bu geleneğin dikkat çeken temsilcilerinden biridir. Dîvânı'nda Hz. Muhammed'e (s.a.v.) dair çok sayıda beyite yer veren şair, peygamber sevgisini hem tasavvufî hem de sanatkârane bir dille işlemiştir. Şiirlerinde Hz. Peygamber'in nübüvveti, mucizeleri, eşsiz yaratılışı, yüce ahlâkı ve insanlığa getirdiği ilahi mesajlar öne çıkmaktadır. Bu yönüyle Şeyhî'nin na't anlayışı sadece bir medhiyeden ibaret değildir; aynı zamanda Hz. Muhammed'i (s.a.v.) hakikatin timsali ve evrensel bir rehber olarak sunma amacı taşımaktadır. Bu bildiride, Şeyhî Dîvânı'nda Hz. Peygamber'e dair kullanılan imgeler, nitelemeler ve temalar incelenecek; şairin beyitlerinden seçilen örnekler üzerinden peygamber sevgisinin şiir diline nasıl yansıdığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Na't, Şeyhî, *Dîvân*, Hz. Muhammed.

Abstract

In the tradition of Classical Turkish literature and Sufi poetry, deep love and devotion for the Prophet Muhammad (pbuh) have been expressed through aesthetic forms of language, establishing a strong literary foundation. Poets did not merely praise the Prophet; they also presented him as an ideal model through his high moral character, the message of mercy he brought to humanity, his compassion for his ummah, and his exemplary personality. Over time, this understanding evolved into literary genres such as na't, mevlid, mi'râcnâme, and hilye, becoming both a personal manifestation of faith and a collective literary heritage. Praising the Prophet's greatness through poetry has been regarded by poets as both an artistic expression and a spiritual responsibility. Shaykhî, one of the prominent 15th-century dîvân poets, is a remarkable representative of this tradition. In his Dîvân, the poet includes numerous couplets referring to the Prophet Muhammad (pbuh), treating his love for the Prophet with both mystical and artistic language. His poetry highlights the Prophet's prophethood, miracles, unique creation, exalted character, and the divine message he conveyed to humanity. In this respect, Shaykhî's conception of na't goes beyond mere praise and aims to present the Prophet Muhammad (pbuh) as a symbol of truth and a universal guide. This paper examines the imagery, descriptions, and themes used in *Shaykhî's Dîvân* regarding the Prophet and evaluates how love for the Prophet is reflected in poetic language through selected examples from the poet's couplets.

Keywords: Classical Turkish Literature, Na't, Shaykhî, *Dîvân*, Prophet Muhammad.

Şeyhî Divân'nda Ayet İktibasları

Quotations of Verses in the *Shaykhî's Divân*

Maruf ÇAKIR

Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı ABD
marufca@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1220-4847

Özet

İktibas sözcüğünün lügat manası “ateşten köz almak”tır. Aydınlatıcı cihetiyle ilimle ateş arasında kurulan ilgi neticesinde mecazi olarak “birinin ilminden istifade etmek” anlamında da kullanılmıştır. Yine aynı veçhile kuru metne ışık katmak, onu aydınlatmak ve de ziya sahibi kılmak maksadıyla ayet ve hadisleri yahut da onlardan bir parçayı esere dahil etmek de iktibas sanatı olarak adlandırılmıştır. İktibas, Türk İslam edebiyatında hem tezyin için hem de anlam derinliği için kullanılır. Şairin ilmî donanımının ve şiirdeki kudretinin yüceliğinin bir göstergesi olması yönüyle mühim bir sanat olan iktibas Şeyhî de manzumelerinde pek çok yerde kullanmıştır. Onun şiirlerinde peygamberler tarihinden kadim mitlerin kahramanlarına, İslam itikadının muhkem kaidelerinden tasavvufun derin mana ummanlarına, Türkçenin binlerce yıllık mirasından yeni Türkçeleşmiş Arabî-Farsî sözcüklere, hüsn-i ta'lilden ustaca tercih edilmiş mecazlara müthiş bir birikim ve zenginlikle karşılaşmaktayız. Şeyhî'nin ustalığını sergilediği sanatlardan biri de iktibaslardır. Tebliğimizde *Şeyhî Divân*'nda tespit ettiğimiz iktibaslardan örnekler sunulacak ardından bu iktibaslar sanat cihetiyle incelenecektir. Böylece klasik edebiyatımızın kurucularından kabul edilen bu mühim şairin sonraki dönemlerde örnek alınması muhtemel eserinde Kur'an'ın yeri görülmüş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Söz Sanatları, İktibas, Ayet İktibasları, Şeyhî.

Abstract

The literal meaning of the word "iktibas" is "to take embers from the fire". As a result of the connection established between science and fire in terms of its enlightening aspect, it has also been used metaphorically in the sense of “benefiting from someone’s knowledge”. Similarly, including verses and hadiths or parts of them in a work in order to shed light on the text, to enlighten it and to make it bright is called the art of quotation. In Turkish Islamic literature, quotation is used both for decoration and for depth of meaning. Shaykhî also used quotation, which is an important art in terms of being an indicator of the poet’s scientific equipment and the greatness of his power in poetry, in many places in his poems. In his poems, we encounter an enormous accumulation and richness, from the history of prophets to the heroes of ancient myths, from the solid rules of Islamic belief to the deep oceans of meaning of Sufism, from thousands of years of Turkish heritage to newly Turkishified Arabic-Persian words, and skillfully selected, tasteful metaphors. One of the arts in which Shaykhî exhibited his mastery is quotation. In our study, examples of quotations we have identified in *Shaykhî's Divân* will be presented, and then these quotations will be examined from an artistic perspective. Thus, the place of the Quran in the work of this important poet, who is considered one of the founders of our classical literature and is likely to be taken as an example in later periods, will be seen.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Figures of Speech, Quotation, Quotations of Verses, Shaykhî.

Şeyhî Divanı'nda Sanat Terimleri

Artistic Terms in Şeyhî's Dîwân

Adem ÇETİN

Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı
ademcetin@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9705-9823

Özet

Sanat insanlık tarihinin bilinen en eski devirlerinden beri hem insanın hem de insanın içinde bulunduğu toplumun vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Toplumu meydana getiren din, kültür, mitoloji, inanış gibi unsurlar sanatı şekillendiren en önemli etkenlerdendir. Bu etkileşim her zaman karşılıklı olmuş biri diğerini beslemiştir. Klasik Türk sanatının en önemli şubelerinden biri olan klasik Türk edebiyatı çok çeşitli kaynaklardan yararlanan sınırsız bir tahayyül imkânına sahiptir. Edebiyatın kaynakları arasında din, tarih, halk inanışları, mitoloji ve sanat gibi unsurlardan söz edilebilir. İçinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak divan şairi de toplumun bütün meseleleri gibi sanatla da yakından ilgilenmiştir. Bu bildiride kendi dönemi başta olmak üzere Germiyan ve Osmanlı edebiyatı üzerinde kurucu etkileri bulunan Kütahyalı Şeyhî'nin divanında kullandığı sanat terimleri incelenecektir. Şeyhî divanında sanat tarihi terimleri sıklıkla kullanılmaktadır. Bu durum Şeyhî'nin şahsında Osmanlı sanatkârının, sanatın muhtelif şubelerine ilgi duyduğunu göstermektedir. Divanda bulunan sanat tarihi terimlerinin bağlamsal analizleri hem edebiyat ve sanat tarihi arasındaki etkileşimi hem de sanat tarihi terimlerinin Osmanlı dönemindeki kültür uzmanı sayılabilecek kalem sahipleri arasındaki dolaşımı hakkında yorumlara kapı aralayacaktır.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Sanat Tarihi, Şeyhî, Divan, Mazmun.

Abstract

Art has been one of the indispensable elements of both humanity and the society in which humans exist since the earliest known periods of human history. Elements such as religion, culture, mythology, and beliefs that constitute society are among the most significant factors shaping art. This interaction has always been mutual, with each nourishing the other. Classical Turkish literature, the most magnificent branch of classical Turkish art, possesses an unlimited imaginative potential that draws from various sources. Among the sources of literature, elements such as religion, history, folk beliefs, mythology, and art can be mentioned. As a part of the society in which he lived, the dîwân poet was closely concerned with art, just as he was with all societal matters. This paper will examine the artistic terms used in the *Dîwân of Shaykhî* of Kütahya, who had a foundational influence on Germiyan and Ottoman literature, especially during his own period. Art history terms are frequently used in *Shaykhî's Dîwân*, indicating that Ottoman artists, as represented by Shaykhî, had an interest in various branches of art. The contextual analysis of the art history terms found in the dîwân will open the door to interpretations regarding both the interaction between literature and art history and the circulation of these terms among the literati, who can be considered cultural experts of the Ottoman period.

Keywords: Classical Turkish Literature, Art History, Shaykhî, Dîwân, Mazmun.

Zâhid ve Âşık Tipleri Şahsında Şeyhî Dîvânı'nda Tenkit ve Tebcil

Criticism and Recommendation in the Shaykhî's *Divân of Şeyhî's* on the Persons of Ascetic and Lover Types

Murat VANLI

Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
e-mail: muradvanli@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6516-9937

Özet

Kütahya'nın yetiştirdiği mümtaz insanlardan birisi de Germiyanlı Şeyhî olmuş ve gerek yaşamı gerekse saygın kişiliği ile Şeyhî, bir zaman Germiyanoglu Beyliği'ne başkentlik yapmış olan Kütahya ile adeta özdeşleşmiştir. Asıl adı Yusuf Sinaneddin olan Şeyhî'nin geniş halk kitlelerince tanınıp büyük bir üne kavuşması, hiç şüphesiz ki şairlik yönü ve şiirleriyle husule gelmiştir. Şiirlerinde Şeyhî mahlasını tahallus etmiş olan şair, Türk Dîvân şiirinin yeni yeni teşekkül etmeye başladığı bir dönemde basit, sade ve anlaşılır bir dil kullanmış; Türk şiiri kulvarında kendisinden sonra yetişen şairler için mühim bir basamak teşkil etmiştir. Manzumelerinde Dîvân şiirinin temel mefhumlarını kendisine has bir edâyla işlemekle birlikte, yaşamış olduğu zaman ve mahalde şahit olduğu olumsuz davranışları da kaleme alarak döneminin bir nevi panoramasını çizmiştir. Bu tebliğde, *Dîvân*'ından hareketle Şeyhî'nin tenkit ettiği muhtelif hususlara değinilip şiir dilinde kazandığı manâsıyla dini şekilden ibaret görüp meselenin özüne nüfûz edemeyen zâhid (sûfî, nâsîh, vâiz, hâce) şahsında bu hususlar irdelenecek ve yadırgadığı bu tutumlara sunmaya çalıştığı çözüm önerileri yahut bunlar karşısında yeğleyip tebcil ettiği ahlakî değerler âşık, ârif, rind tipleri üzerinden ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, Şeyhî, Tenkit, Tebcil, Zâhid.

Abstract

One of the distinguished people raised in Kutahya was Germiyanlı Shaykhî, and With his life and his respected personality, Shaykhî became virtually identified with Kutahya, which was once the capital of the Germiyanoglu Principality. The fact that Shaykhî, whose real name is Yusuf Sinaneddin, became known to the masses and gained great fame was undoubtedly due to his poetic talent and poems. The poet, who used the pen name Shaykhî in his poems, used a simple, plain and understandable language at a time when Turkish Dîwân poetry was just beginning to take shape; he constituted an important step for the poets who came after him in the field of Turkish poetry. While he handled the basic concepts of Dîwân poetry in his poems in a unique style, he also drew a panorama of his period by writing about the negative behaviors he witnessed in the time and place where he lived. In this paper, various issues criticized by Shaykhî based on his *Divân* will be touched upon and these issues will be examined in the person of an ascetic (sufist, nasîh, preacher, khâce) who sees religion as a mere form in the sense it has gained in the language of poetry and cannot penetrate to the essence of the issue, and the solutions he tries to offer to these attitudes that he finds strange or the moral values he prefers in the face of these will be put forward through the types of âşık, arîf, rind.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Shaykhî, Critic, Praise, Ascetic.

Şeyhî'nin Gazellerinde Nasihat

Advice in the Ghazals of Shaykhî

Ömer Faruk GÜLER

Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ofguler@agri.edu.tr / ofarukguler07@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6697-556X

Özet

Yaklaşık altı yüzyıl güçlü bir şekilde varlığını sürdüren klasik Türk edebiyatı metinlerinde şairler, bilhassa başlangıç döneminde öğretici konulara ağırlık vermişlerdir. İlk dönem metinlerinde yeni bir dinî inanış ve kültüre aşına olmaya çalışan bir halkın, edebî metinlerle bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Sonraki dönemlerde didaktik eserlerde bir azalma söz konusu olsa da sanatçılar, manzumelerinde halka dinî-ahlaki nasihat vermekten vazgeçmemişlerdir. Bu durum esasında klasik edebiyatın beslendiği gelenekle de ilgilidir. Beşerî aşktan ve diğer farklı konulardan bahseden şiirlerin varlığının yok sayılması yahut azımsanması elbette ki doğru ve mümkün değildir. Bununla beraber bu edebiyatın ana kaynağının din ve gelenek olduğunun göz ardı edilmesi mümkün değildir. Bu düşünceler ışığında asıl mesleği “hekim”lik olup XV. yüzyılın önemli şairlerinden olan Şeyhî'nin gazelleri, bu çalışmayla nasihat bağlamında incelenmiştir. Bilindiği gibi bugün “doktor” kelimesinin karşılığı eskiden “hekim”di. Hekim kelimesi ise âlim, bilgili, her şeyi bilen, tabiatı inceleyen, felsefeci, tabip anlamlarına karşılık gelmektedir. Dolayısıyla hekim denilen kişi yalnızca “tabip” değil âlim bir şahsiyet konumunda olup çeşitli ilim dallarına olan vukufiyeti ve bilgisiyle insanları aydınlatmıştır. “Hekim Sinan” şeklinde de anılan Şeyhî, bu sorumluluk gereği bazı gazellerinde bilgi ve tecrübesini yansıtmış ve insanlara yol gösterme yoluna gitmiştir. Tarafımızca yapılan tarama ile Şeyhî'nin şiirlerinde dünya ve dünya hayatının kısalığı/ geçiciliği, benliği/ kibri terk, iyilik, sabır, şükür, yetim malı yememek, dünya malına meyletmemek, riyadan uzak durmak ve cimrilik etmemek gibi hem dinî hem de ahlaki konularda nasihatlere rastlanmıştır. Çalışmada tespit edilen beyitler sınıflandırılacak ve anlam dünyaları açıklanarak beyitlerdeki nasihat ifadelerine dikkat çekilecektir. Böylece aynı zamanda “hekim” olan bir şairin gazellerinde hikmetin ne derece yer aldığı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Şair, Şeyhî, Gazel, Nasihat.

Abstract

In the texts of classical Turkish literature, which has maintained its strong presence for about six centuries, poets have focused on didactic topics, especially in the early period. In the early texts, the aim was to raise the awareness of people trying to become familiar with a new religious belief and culture through literary texts. Although there was a decrease in didactic works in later periods, artists did not give up on giving advice to the people in their poems. This situation is related to the tradition that classical literature was nourished from. Of course, it is not right or possible to ignore or underestimate the existence of poems that talk about human love and other different subjects. However, ignoring that the main source of this literature is religion and tradition is contrary to the nature of things. In the light of these thoughts, the ghazals of Shaykhî, who was a physician by profession and one of the most important poets of the 15th century, were examined in the context of advice in this study. As it is known, the equivalent of the word “doctor” used to be “physician”. The word “physician” corresponds to the meanings of scholar, knowledgeable person, omniscient, nature examiner, philosopher, physician. Therefore, the person called “physician” is not only a “doctor” but also a scholarly person and has enlightened people with his knowledge. Shaykhî, who is also known as “physician Sinan”, has reflected his knowledge and experience in some of his ghazals due to this responsibility and has set out to guide people. In the scanning conducted by us, we have come across advice on both religious and moral issues in Shaykhî's poems such as the transience of the world, not pursuing egoism, doing good, being patient, not consuming the property of orphans, not being inclined to worldly property, staying away from hypocrisy and not being stingy. The couplets identified in the study will be classified and their meanings will be explained, and the advice expressions in the couplets will be highlighted. Thus, it will be revealed to what extent wisdom is included in the ghazals of a poet who is also a "physician".

Keywords: Classical Turkish Literature, Poet, Shaykhî, Ghazals, Advice.

Şeyhî Divanı'nda Şahıslar

Characters in the *Shaykhî's Dîwân*

Arif GÜRGEN

Dr., Erzurum E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Eğitim Biriminde Uzman Öğretmen
arifgurgun25@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7135-2829

Özet

Türk edebiyatının tarihsel süreci içerisinde divan edebiyatı 13. yüzyıldan itibaren başlayıp 20. yüzyıl başlarına kadar devam eden bir edebiyat geleneğidir. Divan edebiyatı temel olarak kaynağını ve estetik esaslarını İslâm kültüründen almıştır. İslâm dininin kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerim başta olmak üzere peygamber kıssaları, peygamberlerin mucizeleri, tefsir, hadis, fıkıh, akaid, kelâm gibi İslâmî ilimler, İslâm tarihi, tasavvuf ve tasavvufî gelenek divan edebiyatının dayandığı temel kaynaklardır. Bu kaynakların haricinde tarihî ve efsanevî şahıslar ve bu şahısların maceraları, hayat hikâyeleri de divan edebiyatını zenginleştiren unsurlardır. Bu kapsamda mitolojik karakterler, halk hikâyelerinin kahramanları, tarihte herhangi bir yönüyle meşhur olmuş kişiler divan edebiyatının malzeme ve kaynakları arasında yer alır. İnsanlık tarihinde başlarından geçen olaylar itibarıyla iz bırakmış kavimler, topluluklar, dinî ve tasavvufî şahsiyetler, ilim adamları, hükümdarlar, meşhur savaşçılar gibi şahıslar divan şairlerinin şiirlerinde anlatılmak istenilen duygu ve düşüncüyü daha iyi ifade edebilme hususunda işlenmişlerdir. Bu nedenle divan şiirinin anlaşılmasını kolaylaştıracak önemli unsurlardan birisi de divan şiirinin bu şahıs kadrosunun kimler olduğunu, özelliklerini, neler yaşadıklarını, insanlık tarihindeki yerlerini bilmektir. Böylelikle bu şahıslarla öğreneceğimiz her bilgi bizi divan şiirini daha iyi tanımayı ve anlamayı sağlayacaktır. Divan edebiyatı geleneğinin ilk büyük şairlerinden olan Şeyhî de divanında bahsettiğimiz şahıslar kadrosuna önemli ölçüde yer vermiştir. Şeyhî, divan edebiyatının kurucu şairlerinden olması ve şair tezkirelerinde divan edebiyatı geleneğinin ilk büyük ustası olarak kabul edilmesi nedeniyle Şeyhî Divanı'nda yer alan şahısların işleniş önem arz etmektedir. Çünkü Şeyhî kendisinden sonra gelen birçok şairi etkilemiş ve birçok şair Şeyhî'nin şiirlerine nazire yazmıştır. Bu bağlamda Şeyhî'nin divanında geçen şahısların incelenmesi divan edebiyatı geleneği içerisinde şahısların nasıl işlendiği hususunda ciddi bir fikir verecektir.

Anahtar Kelimeler: Divan Edebiyatı, Şiir, Şeyhî, Şahıslar, Gelenek.

Abstract

In the historical process of Turkish literature, dîwân literature is a literary tradition that started in the 13th century and continued until the beginning of the 20th century. Dîwân literature basically took its source and aesthetic principles from Islamic culture. Basically The Quran, the holy book of Islam, as well as the stories of the prophets, the miracles of the prophets, Islamic sciences such as tafsir, hadith, fiqh, akaid, kalam, Islamic history, Sufism and Sufi tradition are the basic sources which dîwân literature is based on. Apart from these sources, historical and legendary people and the adventures and life stories of these people are also elements that enrich dîwân literature. In this context, mythological characters, heroes of folk stories, people who became famous in anyway in history are among the materials and sources of dîwân literature. People, communities, religious and mystical figures, scientists, rulers, famous warriors, who left their mark on human history due to the events they experienced were processed in order to better express the feelings and thoughts they wanted to convey in the poems of dîwân poets. Therefore, one of the important elements that will facilitate the understanding of dîwân poetry is to know who this group of people in dîwân poetry were, their characteristics, what they experienced, and their place in human history. Thus, every information that we will learn about these people will enable us to know and understand dîwân poetry better. Shaykhî, one of the first great poets of the dîwân literature tradition, also gave important space to the group of people we mentioned in his dîwân. Since Shaykhî is one of the founder poets of dîwân literature and is accepted as the first great master of the dîwân literature tradition in poet biographies, the processing of the people in *Shaykhî's Dîwân* has importance. Because Shaykhî influenced many poets who came after himself and many poets wrote verses to Shaykhî's poems. In this context, the analysis of the characters in *Shaykhî's Dîwân* will give a serious idea about how characters were handled within the tradition of dîwân literature.

Keywords: Dîwân Literature, Poetry, Shaykhî, Characters, Tradition.

Şeyhî'nin Gazellerinde Şair Özne

The Poet Subject in Shaykhî's Ghazals

Elif ALBAYRAK

Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları ABD Türk İslam Edebiyatı BD
e-posta: elifphlvn77@gmail.com, ORCID 0009-0002-2715-6569

Özet

Destan, hikâye, roman gibi olay çevresinde gelişen anlatmaya dayalı metinlerde olay ve durumları okuyucuya aktaran kişiye, “anlatıcı” denir. Anlatıcı, yazar değil; hikâyedeki, romandaki diğer kahramanlar gibi yazarın kurguladığı bir kişidir. Aynı şekilde şiirde de şair ile şiirde konuşturulanı ayırmamız gerekir. Şair, şiirin yaratıcısı iken şiirde konuşturulan, şairin duygularını, düşüncelerini, sesini emanet ettiği kişi, şairle aynı kişi değildir. Şiirde de aynı şekilde şair tarafından yaratılan, şairin kurguladığı, hayal gücünün ürünü olan bu kişiye “söyleyici” denir. Söyleyicinin kimliğine göre konuşma dilinin sentaksından hareketle bir söyleyiş tarzı belirlenir. Şiirde söyleyiciye bağlı olarak şekillenen söyleyiş tarzı da şiirin temasından ahengine kadar birçok unsuru biçimlendirir. Şiiri yorumlarken söyleyicinin kim olduğunu tespit etmek ve şiirin ses, ahenk ve muhteva unsurlarını belirlenen söyleyici üzerinden değerlendirmek gereklidir. Şairin yarattığı hayali, dramatik bir karakterin, başka bir hayali karakterle konuşması esasına dayanan şiir türü, dramatik monolog olarak adlandırılmaktadır. Klasik Türk şiirinde de, şairin kendi kimliğinden feragat ederek âşık ve sûfi kimliği başta olmak üzere başkasının ben’ini kendi öznesinin yerine koyma tercihinin neticesinde oluşmuş dramatik monolog diyebileceğimiz bir söyleyişin ürünü olan şiirler veya beyitler vardır. Klasik Türk şiirini söyleyicinin tespiti ve dramatik monolog türü açısından incelemenin şiir araştırmalarına farklı bir bakış açısı getireceği düşüncesiyle bu bildiride Şeyhî'nin gazellerinde ben söyleyicinin farklı görünüşleri isim cümleleri üzerinde incelenmiştir. Tespit edilen 29 beyitte ben söyleyicinin; kişilik özelliklerini, toplumsal konumunu, ruh hâlini, içinde bulunduğu durumu belirttiği ve kendini insan dışında çeşitli varlıkların yerine koyarak söz söylediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Şeyhî, Gazel, Söyleyici, Dramatik Monolog.

Abstract

In narrative texts such as epics, stories, and novels that develop around events, the person who conveys events and situations to the reader is called the “narrator”. The narrator is not the author; he is a person who is created by the author, like other characters in the story or novel. Similarly, in poetry, we need to separate the poet from the person who is made to speak in the poem. While the poet is the creator of the poem, the person who is made to speak in the poem, the person to whom the poet entrusts his feelings, thoughts, and voice, is not the same person as the poet. In poetry, this person, who is created by the poet, who is created by the poet, who is the product of his imagination, is called the “narrator”. A style of expression is determined based on the syntax of the spoken language according to the identity of the narrator. The style of expression that takes shape depending on the narrator in poetry also shapes many elements from the theme to the harmony of the poem. When interpreting the poem, it is necessary to determine who the narrator is and to evaluate the voice, harmony, and content elements of the poem through the determined narrator. The type of poetry based on the principle of an imaginary, dramatic character created by the poet talking to another imaginary character is called dramatic monologue. In classical Turkish poetry, there are poems or couplets that are the product of a discourse that we can call dramatic monologue, which is the result of the poet's preference to give up his own identity and put someone else's self, especially his lover and Sufi identity, in the place of his own subject. With the idea that examining classical Turkish poetry in terms of determining the speaker and the dramatic monologue type will bring a different perspective to poetry research, in this paper, the different appearances of the speaker in Shaykhî's ghazals are examined on noun phrases. In the 29 couplets determined, it is seen that the speaker states his personality traits, social position, state of mind, the situation he is in, and speaks by putting himself in the place of various beings other than humans.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Shaykhî, Ghazal, Speaker, Dramatic Monologue.